

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
СЕМАНТИКА І ФУНКЦІЯ МЕТАФОРИ У ПРОЗІ М. ДОЧИНЦЯ

КОСЬКО ВІКТОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Студент II -го курсу

Освітня програма: Філологія (Українська мова і література)

Спеціальність: 035 Філологія (Українська мова і література)

Рівень вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол №96 від 02.10.2023

Науковий керівник: Маргітч Катерина Євгенівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філології
(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Завідувач кафедри: Бергсасі Аніко Ференцівна,
зав. кафедри, доктор габілітований, професор
(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2024 року

Протокол № _____ / 2024

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра філології

**Кваліфікаційна робота
СЕМАНТИКА І ФУНКЦІЯ МЕТАФОРИ У ПРОЗІ М. ДОЧИНЦЯ**

Рівень вищої освіти: магістр

Виконавець: студент II-го курсу

КОСЬКО ВІКТОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Освітня програма: Філологія (Українська мова і література)

Спеціальність: 035 Філологія (Українська мова і література)

Науковий керівник: Маргітич Катерина Євгенівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філології

(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Рецензент: Барань Єлизавета Балажівна,

доктор філософії у галузі «Гуманітарні науки», доцент,

доцент кафедри філології

(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Бергове
2024

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

**A METAFORA SZEMANTIKÁJA ÉS FUNKCIÓJA MIROSZLÁV
DOCHINETS PRÓZÁJÁBAN**

Magiszteri dolgozat

Készítette: Koszko Viktor

II. évfolyamos filológia (ukrán nyelv és irodalom)

szakos hallgató

Témavezető: Margitics Katalin,

a pedagógiai tudományok kandidátusa, docens

(tudományos fokozat, cím, tisztség)

Recenzens: Bárány Erzsébet,

PhD, docens,

(tudományos fokozat, cím, tisztség)

Beregszász – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
МЕТАФОРА ЯК ОБ’ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ	9
1.1. Зародження і розвиток вчення про метафору	9
1.2. Сучасні підходи до вивчення метафор.....	13
1.2.1 Проблема метафори в зарубіжній лінгвістиці	13
1.2.2 Проблема метафори в працях українських лінгвістів.....	14
1.3 Специфіка метафоричного перейменування	17
1.4 Різновиди метафори	20
1.5 Функції метафори в художньому тексті.....	22
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	25
РОЗДІЛ 2	
СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНІ МОДЕЛІ МЕТАФОРИ У ТВОРАХ М.ДОЧИНЦЯ ...26	
2.1 Граматичне вираження метафори	26
2.2 Метафоричні конструкції <i>іменник +45 іменник</i>	28
2.2.1 Метафоричні конструкції, виражені прикладкою.....	32
2.2.2 Метафоричні іменникові конструкції із залежним іменником у родовому відмінку..33	
2.3 Метафоричні словосполучення <i>іменник + прикметник</i>	36
2.3.1 Метафоричні іменниково-прикметникові словосполучення з метафоризованим іменником.....	36
2.3.2 Іменниково-прикметникові конструкції з метафоризованим прикметником.....	38
2.4. Розгорнуті метафоричні комплекси із стрижневим дієсловом.....	44
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	45
ВИСНОВКИ	46
ХУДОЖНІ ДЖЕРЕЛА	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	49

ВСТУП

Метафора – це один із традиційних засобів образності, відомий з античних часів. Вважається, що основна сфера функціонування метафори – мова художньої літератури. Специфіку цього функціонального різновиду літературної мови визначає творча діяльність митця, його спрямування на пошук та винайдення мовних засобів, які найточніше і найвиразніше реалізують авторський задум. Мові художньої літератури притаманні емоційність, експресивність, образність, згущення змісту, асоціативна ускладненість, а також мелодійність. Свої ресурси вона черпає з літературної і загальнонародної (розмовні, діалектні, просторічні елементи, а також наукові і фольклорні засоби) форм мови. Умотивовані художньою доцільністю відступи від норм літературного слововживання цілком закономірні для художньої мови, відповідають вимогам художнього стилю.

Метафора з'являється в процесі творчості, яку трактуємо як ментально-мовний процес, який передбачає генерування нових ідей чи концепцій або встановлення нових зв'язків між наявними. У художній літературі результати творчої діяльності здобувають образне, часто метафоричне вираження. У процесі творчої діяльності зміст слова розширюється, оскільки з'являються додаткові емоційно-оцінні відтінки або значення, що підвищує рівень його комунікативної і естетичної ефективності. Пряме номінативне значення, яке відбиває сутність реального змісту слова, є основою для появи метафоричних значень, які творять образність тексту та реалізують нові ідеї.

У працях українських і зарубіжних учених, а саме Н. Гудмена, Ж. Дельоза, Ф. Вілрайта, Й. Цинкена, Л. Лисиченко, С. Єрмоленко, О. Тараненка, Л. Пустовіт, А. Мойсієнка, О. Селіванової, С. Жаботинської, Л. Кравець та ін. простежено процеси, що лежать в основі виникнення метафоричного значення, досліджено граматичний вияв метафори та особливості її функціонування у мові художньої літератури, описана роль у процесах семантичного словотворення. Проте низка питань, пов'язаних із природою метафори, її ментально-мовним механізмом, особливостями взаємодії формально-граматичного і семантичного аспектів тощо і досі потребують поглибленого вивчення. Недостатньо дослідженим є, зокрема, вплив граматичної форми на семантику і навпаки. Граматичні закони регулюють процеси мовотворчості у межах загальнонародної мови. Граматика загалом забезпечує стійкість мовної структури, регулює творення і вживання слів, словосполучень, речень, висловлень. Граматичні правила визначають сполучуваність слів, способи перетворення окремого слова, а також специфіку вираження значення в певній граматичній формі. Усе це визначає важливість врахування формально-граматичного аспекту в дослідженні метафори.

Вивчення метафори на матеріалі прозових творів М. Дочинця дає змогу не лише виявити семантико-граматичну структуру ментально-мовного феномена, простежити семантичні процеси, які відбуваються в метах тієї чи тієї граматичної форми, а й схарактеризувати особливості мовостилю сучасного українського письменника із Закарпаття. Українська філологія має велику традицію в галузі лінгвостилістики, що засвідчують праці Л. Булаховського, В. Ващенка, О. Курило, А. Коваль, І. Чередниченка, С. Єрмоленко, В. Калашника, Л. Мацько, В. Кононенка та ін. Проте системного лінгвістичного дослідження мовотворчості М. Дочинця ще не існує.

Метафора є важливим конструктивним елементом художнього світу М. Дочинця – сучасного українського закарпатського письменника, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка 2014 р. Дослідниця творчості митця О. Іщенко підкреслює: «У своїх романах М. Дочинець майстерно відтворює красу закарпатської природи. Його проза рясніє пейзажними замальовками гір, річок, лісів, луків тощо. Для письменника поняття «краса людини» й «краса природи» – взаємозумовлені. Він часто порівнює персонажів із природними явищами, щоб підкреслити фізичну досконалість і винятковість своїх героїв» [25, с. 87]. Для цього автор використовує різні образні засоби, зокрема соковиті епітети, розгорнуті порівняння, точні метонімії, але найчастіше метафори.

Отже, **актуальність магістерської роботи** зумовлена кількома чинниками:

- необхідністю пізнання ментально-мовних законів через аналіз метафори;
- потребою семантико-граматичного дослідження метафори як одного із основних засобів творчого мовомислення;
- назрілою потребою вивчення мовостилю М. Дочинця – сучасного українського письменника із Закарпаття;
- зацікавленістю у виявленні специфіки реалізації і функціонування метафори в прозових текстах.

Мета роботи полягає у теоретичному осмисленні специфіки вияву й функціонування метафор у художній мові М. Дочинця.

Поставлена мета передбачає *розв'язання таких завдань*:

- добір і опрацювання наукової літератури, присвяченої проблемі метафори;
- вироблення концепції магістерського дослідження на основі опрацьованих джерел;
- встановлення основних параметрів метафори;
- аналіз мови художніх творів М. Дочинця;
- формування джерельної бази мовного матеріалу;

- систематизація і класифікація матеріалу;
- семантико-граматичний аналіз виявлених типів і різновидів метафори;
- з'ясування основних функцій метафори в мові художніх творів М. Дочинця;
- формування висновків дослідження.

Об'єкт дослідження – мова художніх творів сучасного українського письменника із Закарпаття М. Дочинця.

Предмет дослідження – семантико-граматична структура метафоричних конструкцій, зафіксованих у мові художніх творів М. Дочинця.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання поставлених завдань застосовано такі методи: *лінгвістичного опису* – для характеристики граматичного вираження і семантичного наповнення зафіксованих метафор; *контекстного аналізу* – для ідентифікації метафор та їх інтерпретації; *структурно-типологічного моделювання* – для виокремлення основних типів метафори та їх різновидів; *лексико-семантичного аналізу* – для встановлення значення та пояснення семантико-стилістичних особливостей метафор; *метод кількісних підрахунків* – для комплексної характеристики метафор у мові художніх творів М. Дочинця.

Джерельною базою дослідження послужили романи «Криничар. Діяруш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Вічник», «Світован», «Діти папороті» як такі, що містять значну кількість індивідуально-авторських метафор та вже стали помітним явищем в українському літературному просторі. На основі аналізу цих творів сформовано базу даних метафор, до якої увійшло понад 300 одиниць.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що вперше в українській лінгвістичній монографічно досліджено мову художніх творів М. Дочинця через виявлення в ній семантико-граматичних реалізацій важливого текстотвірного елемента – метафори. У магістерській роботі вперше виділені й схарактеризовані граматичні та лексико-семантичні типи метафори у творах М. Дочинця, описані їх контекстуальні умови, з'ясовані функції в тексті, проаналізовані структурні особливості, схарактеризовані складники метафор.

Теоретичне значення. Висновки й узагальнення виконаної магістерської роботи поглиблюють теорію метафори, відкривають перспективи для комплексного аналізу семантико-граматичних явищ. Результати спостереження над метафорою можуть бути використані в подальшому опрацюванні питань вторинної номінації, а також для об'єктивної характеристики мовотворчості М. Дочинця.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути застосовані у шкільній практиці викладання української мови і літератури та в закладах вищої освіти під час викладання курсів лексикології, морфології, синтаксису, стилістики української мови, лінгвокультурології. Матеріали магістерської роботи також можуть бути використанні для написання підручників і посібників, укладання словника метафори та в науково-пошуковій роботі магістрів і аспірантів.

Апробація дослідження. Основні положення дослідження представлено на двох конференціях: I Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти «Нові парадигми сучасної філології» (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 24 листопада 2022 року) та щорічній студентській конференції в Закарпатському угорському інституті імені Ференца Ракоці II. Основні результати викладено в одноосібній публікації «Семантика і функції метафори у романі М. Дочинця «Діти папороті» (Збірник наукових праць студентів та магістрантів навчально-наукового інституту української філології та журналістики КПНУ імені Івана Огієнка. КПНУ імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 12. С. 77 – 79).

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, з двох—розділів, з підрозділами, висновків, художніх джерел і списку використаної літератури.

Загальний обсяг магістерської роботи 55с.

РОЗДІЛ 1

МЕТАФОРА ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ

Історія вивчення метафори почалася в античні часи і продовжується дотепер. Ключовим напрямком досліджень упродовж тривалого часу була концепція Арістотеля, згідно з якою метафору трактували як згорнуте порівняння. Сучасні теорії метафори репрезентують значно глибше розуміння цього явища (А. Річардс, М. Блек, Д. Девідсон, Дж. Сьорль, П. Рікер та ін.). Цілісне уявлення про метафору як мовний, когнітивний і культурний феномен представляє засаднича в когнітивістиці теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона. За цією теорією, метафора – це не просто поетична фігура, призначена прикрашати мову. Це засіб мислення і пізнання світу.

Теорія концептуальної метафори набула широкої популярної в різних країнах. В українській лінгвістиці вона знайшла різноаспектний розвиток у дослідженнях С. Жаботинської, О. Селіванової, Л. Кравець та ін. За словами Л. Кравець: «У процесі пізнання світу і творення нової художньої дійсності людина використовує концептуальні метафори, які є своєрідними матрицями національного світогляду і визначають основні напрями руху думки» [32, с. 67]. Концептуальні метафори є основою художньої творчості, звертаючись до цих мовних форм, митці наповнюють їх іншим змістом та створюють нову художню реальність [32, с. 68].

1.1 . Зародження і розвиток вчення про метафору

Проблема феномену метафори має багатовікову історію, корені якої сягають ще античних часів. У античних поетиках та риториках висвітлені питання, що стосуються мовних засобів вираження думки, а саме метафори, метонімії, порівняння та інших. Ці мовні засоби кваліфікували як тропи й пов'язували з переносним вживанням слова. Тропи описано в працях Горгія, Ісократ, Арістотеля, Цицерона, Квінтіліана, Теофраста та ін.. Античні ритори, маючи за основу досвід ораторського мистецтва, намагалися обґрунтувати такі поняття, як «троп» і «фігура» Спочатку «фігурами» називали будь-які відступи від загальноприйнятих виразів. Але з часом була вироблена класифікація, в якій чітко розрізняли «тропи» і «фігури». До фігур відносили словосполучення (з часів Цицерона фігури поділялися на дві групи: фігури думки і фігури слова), а до тропів – окремі слова.

Арістотель у своїх працях приділяв багато уваги тропам і фігурам. На його думку, вмиле використання цих мовних засобів дає змогу досягнути вишуканого мовлення. Особливу роль філософ відводив метафорі. Трактатування метафори, запропоноване Арістотелем, лягло в основу багатьох сучасних концепцій. Арістотель був першим грецьким філософом, який спробував дати наукову оцінку метафори. Він розглядав цей

мовний засіб як обов'язковий компонент стилю і вважав, що майстерно створені метафори є ознакою таланту. «Дуже важливо вживати до речі кожен із зазначених способів вислову, так само, як і складні слова та діалектизми, а найважливіше – розумітися на метафорах. Тільки цього не можна перейняти від іншого, це – ознака обдарованості, бо скласти хороші метафори – це значить помічати схожість» [3, с. 79 – 80].

Метафору Арістотель порівнював із загадкою. Сутність метафори, на його думку, в тому, щоб поєднати реально існуюче з нереальним. У метафорі, вважав ритор, значення слів має змінюватися так, щоб, говорячи незвичайним способом про дійсність і поєднуючи з нею неможливе, зберегти ясність вислову. Метафора, за Арістотелем, – це перенесення слова із зміною значення або з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією (у вигляді пропорції).

Давньогрецький філософ першим звернув увагу на зв'язок метафори й порівнянням і зауважив, що метафора легко перетворюється на зрозуміле порівняння. Філософ у душі часу вважав, що вивчення мовних питань має відповідати конкретним практичним завданням.

Філософи Давнього Риму також прагнули пояснити феномен метафори. Це питання вони розглядали у контексті загальної проблематики поєднання ораторського мистецтва з вимогами фонетичних, граматичних та лексичних норм латинської мови.

Творець латинської мови і теоретик римської риторичної школи Марк Тулій Цицерон, фокусувався на вивченні ступеня впливу метафори на слухача. Він розрізняв лінгвістичну метафору та літературну. Марк Фабій Квінтіліан виділяв чотири види метафоричних перенесень: з неістоти на неістоту; з істоти на істоту; з істоти на неістоту; з неістоти на істоту. Цілком традиційно Квінтіліан трактує метафору як згорнуте порівняння.

Мовознавча наука в античні часи перебувала на етапі свого зародження і формувалася у зв'язку із логікою як наукою про методи пізнання та психологією характеру, що була важливою у риторичі. Це зумовлювало різнопланову характеристику метафори: і як засобу переконання, і як мовної прикраси.

Антична філологія значною мірою визначила подальший розвиток усього мовознавства. На лінгвістичному вченні грецьких і римських мислителів базувалася граматична система Європи аж до XIX ст. Античні, а також середньовічні, поетики та риторики сприяли виникненню на початку XIX ст. стилістики в сучасному розумінні.

У часи Середньовіччя увага дослідників була зосереджена на символі, який був актуалізований ідеалістичною богословською думкою, богословською абстракцією.

Зацікавленість метафорою зростає під впливом філософії і риторики П. Рамуса. Вчений прагнув реформувати схоластичну інтерпретацію філософії і логіки Арістотеля та був переконаний, що логіка має орієнтуватися на пізнання природи. Закони логіки П. Рамус розглядав як закони мислення, а метафору визначав як аргумент. Перебуваючи на таких позиціях, П. Рамус вважав, що у творенні метафор основну роль відіграють закони логіки.

Значним вкладом у вивчення метафори були дослідницькі праці Дж. Віко. Вчений прагнув подолати дуалізм мови і мислення, який існував з античних часів. Дж. Віко розумів образну мову як знаряддя поетичного мислення. Він стверджував, що людина думає символами, а отже метафора як мовне явище є природним способом вираження своєрідного світосприймання. Свідому побудову метафоричної конструкції вчений розцінює як риторичний прийом. Дж. Віко тривалий час досліджував міфи, тому метафору трактував через призму «філософії міфу», творцем якої він був. Він вважав, що ключовим способом творення міфу є вживання метафор [32, с.10-11].

Ідеї Дж. Віко здобули подальший розвиток у працях В. Гумбольдта, Г. Штейнталя, М. Мюллера, О. Потебні.

В. Гумбольдт убачав зв'язок мови із світоглядом народу, вважав, що вона є постійним творчим процесом, дією людського духу. За В. Гумбольдтом, мова – це струнка система взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів. Водночас вона відбиває світогляд її носіїв, їх духовні якості. Погляди, висловлені вченим, здобули подальший розвиток у працях представників психологічного напрямку в мовознавстві, а також в етнолінгвістиці ХХ ст. [32, с.11].

Дещо інші погляди мав М. Мюллер, який вважав, що мова є органом думки, а також живим промовистим свідком всієї історії людства. Мова, на думку вченого, існує в людині, але розвивається вона за властивими їй і незалежними від волі людини законами. В теорії «порівняльної міфології», створеній А. Куном і М. Мюллером, міфологію трактували як витвір мови. Відповідно, «базова метафора», яка лежить в основі міфотворчості, вважалася суто мовним явищем. М. Мюллер розглядав метафору як могутній засіб мовлення, але водночас і як хворобу мови.

Харківський вчений О. Потебня був послідовником В. Гумбольдта. На його наукові погляди вплинули також праці Г. Штейнталя, Р. Лотце, Й. Гербардта. О. Потебня вважав, що духовна творчість має велике значення для людини і суспільства, а мова є засобом творення думки. На думку О. Потебні, думка з'являється і вдосконалюється у слові. Водночас слово не творить поняття із образу предмета. Вчений стверджував: «Вважаючи, що художній твір є синтезом трьох моментів (зовнішньої форми, внутрішньої форми і

змісту), наслідком мимовільної творчості, засобом розвитку думки й свідомості, тобто, вбачаючи в ньому ті ж ознаки, що й у слові, і навпаки, відкриваючи в слові ідеальність і цілісність, властиву мистецтву, ми робимо висновок, що й слово є творчістю» [47, с.162]. За О. Потебнею, мистецтво – це «образне мислення, тобто мислення за допомогою образу» [46, с. 207], а поезія – відомий спосіб мислення і пізнання» [46, с.97]. О. Потебня вважає, що «поетичне слово – багатозначне», поетичний образ завжди говорить «дещо інше і більше, ніж те, що в ньому закладено» [46, с.77]. Поезія, на переконання мовознавця, має соціальне значення і є однією з форм пізнання світу за допомогою слова. Специфічною ознакою образного мислення є те, що воно виникає в результаті синтезу думки і почуття, тому образні засоби у поетичній мові виражають і думки, і емоції, настрої. О. Потебня доводив, що появи слова передують образ. Образні слова з'являються внаслідок встановлення асоціативних зв'язків між зіставляваними явищами. З часом частина слів втрачає свою образність, а інші набувають її. Слова з прямим значенням перетворюються у слова з переносним значенням і навпаки. «Метафора, – вважає вчений, – це перенесення стороннього слова (тобто слова з іншим значенням по відношенню до значення, яке шукаємо): а) або від роду до виду; б) або від виду до роду; в) або від виду до виду; г) або за відповідністю (подібністю); а) і б) – синекдоха, в) – метонімія, г) – метафора у вузькому розумінні» [48, с.130]

У період зародження філології метафору розглядали в контексті питань поетичної (образної) мови. У мовознавстві на довгий час закріпилося аристотелівське розуміння поезики як науки «роблення» поетичних творів. Ця наука містила набір обов'язкових правил, дотримуючись яких можна було написати зразковий літературний твір. Обов'язковим компонентом твору, за Арістотелем, була метафора, яку античний мислитель розумів як згорнуте порівняння. Поетика мала нормативно-описовий характер, який зберігала протягом віків, у такому ж вигляді вона викладалася і в навчальних закладах, серед яких була і Києво-Могилянська академія. Проблема ж метафори в процесі теоретичного і практичного дослідження знаходила різне розв'язання. Трактували метафору і як «аргумент» (П. Рамус), і як «маленький міф» (Дж. Віко), і як «могутній засіб мовлення» і, водночас, як «хворобу мови» (М. Мюллер), проте незаперечною залишалася думка про важливість цього тропа.

Незважаючи на багатотікову історію, проблеми поетичної мови залишаються актуальними і на сьогодні. Потребує свого розв'язання цілий комплекс питань – починаючи від методів дослідження поетичної мови до формування термінологічної системи. В

сучасній лінгвостилістиці нема' чітко визначеної системи термінів для характеристики теорії поетичної мови, навіть саме поняття поетична мова не має чіткого формулювання.

У контексті загальної проблеми поетичної мови виділяється проблема метафори, яка теж залишається нерозв'язаною. Постійний інтерес до метафори протягом віків у різних учених, а також різні погляди, характеристики і підходи примушують знову і знову повертатися до проблеми дефініції метафори.

1.2. Сучасні підходи до вивчення метафори

1.2.1. Проблема метафори в зарубіжній лінгвістиці

Зацікавленість метафорою зберігається і в наступні періоди розвитку науки. В різних галузях знання – філософії, лінгвістиці, логіці, психології, психоаналізі, літературознавстві, риторичі, семіотиці – метафора стає об'єктом дослідження, що сприяє поглибленому вивченню цього явища. Поступово з'явилося розуміння метафори не тільки як мовної прикраси, а й як засобу пізнання основ мислення і процесів творення образів. Це призвело до розширення концепції: метафорою почали називати будь-який спосіб непрямого і образного вираження думки в художній літературі, живописі, театрі.

У сучасній науці теж існує багато різних поглядів, підходів до вивчення метафори, що відбивають її дефініції. Наприклад, представники деяких філософських течій вважають, що метафора як спосіб вираження значення, є малоефективною і менш зручною порівняно з іншими, вона недопустима, на їх думку, в наукових працях.

Розуміння метафори як єдиного способу не тільки вираження думки, а й самого мислення наявний у філософських концепціях, яким властиві суб'єктивізм, інтуїтивізм, антропоцентризм, а також інтерес до міфо-поетичного мислення.

Іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет метафору розглядає як спосіб піймати і змістовно визначити об'єкти високого ступеня абстракції. «Кожна метафора – відкриття закону універсуму», – стверджує вчений [44, с. 495].

Думку про те, що метафора за допомогою образу пов'язує мову з мистецтвом та міфом, а також відповідними способами мислення – міфологічним, художнім, синтетичним, висловив Е. Кассіерер. Учений розрізняв два види ментальної діяльності: логічну і метафоричну (міфо-поетичну) і вважав, що вони обидва відбиті в мові. На його думку, метафора містить відбитки тільки міфологічних уявлень про світ. Це суперечить поглядам Ф. Ніцше, який вважав, що всі форми мислення ґрунтуються на метафорі.

На початку ХХ ст. з'явилася «теорія заміщення», заснована на твердженні, що значення метафори відповідає буквальному значенню слів та словосполучень. Заміщення кваліфіковано як «семантична зміна, зумовлена ,позалінгвістичними чинниками»[19,

C.101]. Відповідно при творенні метафори відбувається заміщення одного з термінів. Отже, за цією теорією, щоб зрозуміти метафору, необхідно відновити заміщений термін. Ця теорія була сприйнята неоднозначно та викликала жваві дискусії.

На противагу «теорії заміщення» А. Річардс висунув теорію взаємодії, яка пояснює метафору як взаємодію думок чи контекстів. А. Річардс зазначає: «Коли ми використовуємо метафору, в нас присутні дві думки про дві різні речі, причому ці думки взаємодіють між собою всередині одного-єдиного слова або виразу, значення якого якраз і є результатом цієї взаємодії» [32, с.16]. Метафора в цій теорії потрактована як перетин двох концептуальних систем. Внаслідок такого перетину до основного суб'єкта метафори застосовуються властивості та асоціативні імплікації допоміжного суб'єкта. На думку А. Річардса, метафора порушує смисл мовлення і засоби вираження думок, вона активізує, робить напруженою інтелектуальну діяльність. Ідеї А. Річардса знайшли продовження в пізніших теоріях метафори, зокрема концепції М. Блека.

Дослідження механізмів семантичних змін проводили здебільшого на основі спостережень над бінарними конструкціями з відношеннями подібності між ізольованими елементами. З розвитком структурної лінгвістики з'явилися інші підходи у вивченні семантичних змін. Теоретик структурної лінгвістики Р. Якобсон основними мовномисленневими механізмами вважав метафору і метонімію. Метафора, на переконання вченого, виникає на основі подібності, а метонімія – на основі суміжності. Метафора і метонімія, за Р. Якобсоном, мають свої підкласи (метафора – порівняння, метонімія – синекдоху). Визначаючи метафору та метонімію, Р. Якобсон виходив із спостережень над афатиками, людьми, які повністю або частково втратили здатність говорити або розуміти мову внаслідок ураження мовних центрів [Цит. за: Кравець, с. 66].

Проблема метафори є однією із найактуальніших у когнітивній лінгвістиці. Когнітивісти розглядають метафору як « ментальне явище, основний спосіб творення нових концептів у мовній картині світу» [32, с. 23]. Відповідно до теоретичних засад когнітивної лінгвістики метафора – це складний когнітивний феномен, який виникає внаслідок взаємодії двох смислових комплексів. У процесі дослідження метафори когнітивісти оперують поняттями фрейм і сценарій.

Фрейм трактують як «опис типізованої ситуації (у деяких випадках – опис типізованого об'єкта), що складається із слотів». Слот – це тип інформації, який відповідає описуваному фрагменту дійсності. При такому підході метафоризація постає як сукупністю процесів між двома (в деяких випадках більше, ніж двома) фреймами – фреймом джерела і фреймом цілі.

Отже, проблема метафори привертає увагу представників різних, часом діаметрально протилежних лінгвістичних і філософських теорій. Розбіжності в трактуваннях сутності і статусу метафори можна пояснити відмінностями в методологічних засадах, в застосовуваних підходах і методах. Нині активно впроваджують міжгалузеву та загальнонаукову інтеграцію методів у вивченні метафори.

1.2.2. Проблема метафори в працях українських лінгвістів

Розвиток української культури тісно пов'язаний з європейськими традиціями від найдавніших часів. Поширенню відомостей з давньогрецької і давньоримської міфології, філософії, художньої літератури на східнослов'янських теренах сприяли прийняття християнства та діяльність солунських братів Кирила і Мефодія, творців слов'янської писемності. Поява перекладної літератури дала змогу давньоруським книжникам більше долучатися до європейських джерел. У ракурсі нашого дослідження покажемо «Ізборник Святослава» (1073 р.), у якому вміщені уривки з церковних творів, історичних, філософських трактатів, теорії риторики. В одній із статей, а саме «Про образи» Г. Хіровоска, стисло названо основні риторичні засоби – тропи і фігури, серед яких алегорія, метафора, метонімія, порівняння, гіпербола, іронія, плеоназм, перифраз, еліпсис та ін. (всього 27). Відомості наукового характеру містили і популярні на той час «Шестиднев», «Фізіолог», «Пчела». Тогочасні твори («Слово про закон і благодать» Іларіона, «Послання» Кліма Смолятича, повчання Кирила Турівського, «Поучення» Володимира Мономаха, «Повість минулих літ», «Слово о полку Ігоревім» та ін.), насичені виразними тропами і стилістичними фігурами. Це засвідчує, що на східнослов'янських теренах не тільки знали про існування античних риторик і поетик, володіли риторичними й поетичними прийомами, але й мали свої давні традиції та розвинену тропіку. Зокрема, «Слова про закон і благодать» митрополита Іларіона містить численні символи, тропи та стилістичні фігури насамперед візантійської риторики (символи: місячне світло – старий завіт, сонячне світло – новий завіт, християнство; паралелізми: князь Володимир і Костянтин Великий, княгиня Ольга й цариця Олена; тропи: озеро закону, євангельське джерело, благодатна віра та ін.). З цього випливає, що автор володів секретами античного красномовства.

Письменники XVI ст., а саме Герасим Смотрицький, Захарій Копистенський, які відстоювали духовну спадкоємність між Стародавньою Грецією і Київською Руссю, також були знайомі з теоріями античної та християнської риторик і майстерно застосовували риторичні прийоми та образні засоби у своїх творах. На основі античної риторики, а також

гомілетики та патристики ранньоукраїнського періоду сформувалося українське красне письменство.

У часи бароко античні традиції набули значного розвитку на українських теренах. Вчені і митці цього періоду орієнтуватися на твори Арістотеля, Гесіода, Езопа, Евріпіда, Лукіана, Сенеки, Овідія, Цицерона, Горация, Вергілія. У цей час були написані високохудожні твори творів Герасима Смотрицького, Кирила Транквіліона Ставровецького, Захарія Копистенського та ін. «У риторичі розвивався бароковий стиль з пошуками вибагливих пишномовних форм, символів, незвичних уподібнень, урочистих протиставлень, несподіваних персоніфікацій. Будучи все ще гомілетикою (церковною), вітчизняна риторика все більше збагачувалася соціальними мотивами і мусила шукати простіші, доступніші форми вираження змісту проповідей» [39,с.91] Піднесенню вітчизняної риторичи сприяли праці Інокентія Гізеля, Лазаря Барановича, Йоаникія Галятовського, Антонія Радивиловського, а також Феофана Прокоповича та Григорія Сковороди, які істотно збагатили українське письменство.

З часом через надмірну орієнтацію на пишномовність, творення химерних форм такий стиль втратив актуальність, почав сприйматися як віджилий канон, а риторика почала зближуватися із поетикою. У кінці ХІХ ст. І. Франко наголошував: «поетична краса – се не є сама краса поетичної форми, ані нагромадження якихсь нібито естетичних і гарних образів, ані комбінація гучних слів. Усі ті складники тільки тоді творять дійсну красу, коли є частинами вищої цілості – духовної краси, ідейної гармонії» [66, с. 273-274].

Отже, українська філологія має значний досвід наукового пошуку, здобутий під впливом і у зв'язку з європейською традицією. У ХХ ст. зацікавленість мовою художньої літератури вийшла на новий рівень, що засвідчили праці О. Бургардта «Новые горизонты в области исследования поэтического стиля» із вступним словом академіка В. Перетца (Київ, 1915 р.), В. Домбровського «Українська стилістика й ритміка» (Перемишль, 1923 р.) та ін. Питання мови художньої літератури перебували в полі зору Л. Булаховського, І. Білодіда, В. Ващенко, М. Жовтобрюха, А. Коваль, І. Чередниченка, І. Качуровського та ін.

Зацікавленість мовою художньої літератури в українській лінгвістиці зросла у зв'язку з інтенсивним розвитком художньої літератури. Вагомими доробками другої половини ХХ ст. стали монографії О. Тараненка, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, В. Вовк, В. Калашника, Л. Ставицької, Г. Вокальчук, Н. Сидяченко, А. Мойсієнка та ін. Проблему метафори різноаспектно вивчали О. Тараненко, В. Вовк, Л. Пустовіт, В. Кононенко, Л. Белехова, згодом О. Селіванова, С. Жаботинська, О. Тищенко, Л. Кравець, І. Філатенко, Х. Дацишин, О. Чадюк та ін.

Засадничою для вивчення мови художньої літератури є праця С. Єрмоленко «Фольклор і літературна мова» [15,с.245], присвячена вивченню поетики української народної пісні. У монографії проаналізовано шляхи і способи входження слів і висловів з народної творчості в українську літературну мову та особливості їх вживання різними митцями. Також описано поетичний словник, поетичну фразеологію, лексико-семантичне варіювання фольклоризмів. У праці «Синтаксис і стилістична семантика» С. Єрмоленко розкрила природу стилістичного компонента у зв'язку із семантикою синтаксичних одиниць, схарактеризувала ранги метафоризації, які зафіксувала в синтаксичних дериватах [12,с.210]. Авторка довела, що художня пам'ять народу в її відповідному мовному вираженні продовжує своє життя як функціонально активний феномен. У слові живе мовно-естетична традиція, розкривається культура українського народу [Там само].

Образні засоби в мові української поезії досліджувала Л. Пустовіт. Особливу увагу авторка приділила метафорі, акцентувавши роль поетичного контексту, у межах якого відбувається семантичне перетворення слова. Дослідниця глибоко проаналізувала внутрішню структуру метафоричних образів різного ступеня складності. Також схарактеризувала джерела формування поетичного словника та визначила засади системного лексикографічного опису поетичних мовних засобів. Вивчаючи семантику метафоричних словосполучень, Л. Пустовіт вказала на роль ключового слова. На думку дослідниці, ключові слова найточніше відображають особливості поетичної мови конкретного періоду, організують поетичний словник, відбивають тенденції у метафоризації, шляхи творення поетичних словосполучень та їх входження у мовно-культурну свідомість сучасника [49, с.290]

Автор встановлює найпродуктивніші у поетичному словнику другої половини ХХ ст. метафоричні словосполучення. Це – субстантивні генітивні словосполучення, субстантивно-атрибутивні та предикативні словосполучення.

Вагомою в українській метафорології ХХ ст. є праця О. Тараненка «Полісемантичний паралелізм і явище семантичної аналогії» [60, с.114.]. У цьому доробку представлено 12 моделей з різними семантичними полюсами. На підставі цього автор обґрунтував можливість регулярних метафоричних переносів та виявив основні напрямки метафоризаційних процесів.

Вивченню метафори з позицій когнітивної поетики присвячені праці С. Жаботинської, О. Селіванової, Л. Кравець та ін.

Як системний і цілісний процес розглядає метафоризацію Л. Кравець. Дослідниця запропонувала концепцію метафоричного динамізму, що ґрунтується на розумінні

метафори як явища мови, мислення і культури: «Метафора як спосіб перетворення слова є показником інтелектуальної динаміки поетичної мови. Вона не тільки експонує в мовній формі результати образного пізнання дійсності, а й впливає на його подальший розвиток та дає змогу конструювати нову реальність» [32, с.362] .

Аналітичний огляд наукових джерел показує, що метафора є актуальним об'єктом дослідження. Різні підходи до вивчення цього феномена зумовлені неоднаковими суспільними, часовими і просторовими позиціями авторів, а також відмінностями в методологіях. У сучасній лінгвістиці метафору розглядають як явище мовомислення і пов'язують із процесами пізнання.

1.3. Специфіка метафоричного перейменування

Мова художнього твору – складне і багатогранне явище. У процесі мовотворчості письменник не лише використовує наявні форми вираження змісту, а й створює нові, що розвиває мову загалом і художню мову зокрема. Основою індивідуально-стильових модифікацій письменника є літературна мова певного періоду. Талановитий майстер слова в процесі художнього творення світу знаходить такі мовно-виражальні засоби, які б передавали оригінальність поетичних асоціацій, були б основою для створення конкретно-чуттєвих наочних образів та служили б джерелом емоційно-оцінного змісту.

Виразально-зображальні можливості усіх мовних одиниць можуть реалізуватися лише як елементи складного комплексу художньо осмисленої побудови. В художніх текстах широко представлені тропів, які, взаємодіючи з іншими мовними одиницями, утворюють єдину цілісну структуру, що реалізує авторський задум. У результаті взаємодії елементів художнього твору відбуваються складні й багатогранні процеси появи нових значень. У мові художнього твору відбуваються образно-естетичні перетворення засобів загальнонародної мови.

Слово в художньому творі є естетично важливим елемент, часто воно неповторне за своїм вживанням, глибоко індивідуальне. Естетичний вплив на читача справляє не усталене значення слова, а певні його відтінки, які виникають у контексті. Контекстуальне значення слова містить потужний емоційно-експресивний заряд і безпосередньо сприяє створенню образності. Отже, у мові художнього твору простежується складне поєднання загальномовних та внутрішньотекстових чинників, це і формує поетичний смисл тексту.

У стилістичному аспекті будь-який мовний засіб є джерелом образної експресії. Проте створення образності з античних часів пов'язували насамперед з метафоричним вживанням слів (водночас образність мови поетичного твору не зводилася лише до проблеми переносного вживання слів, тобто до проблеми метафори). Метафора, беручи

участь у створенні образно-індивідуального бачення світу, є невід'ємною частиною поетичної мови. У метафорі знаходять відображення загальні закономірності індивідуально-авторського художнього мислення.

Метафори з'являються під впливом позамовних чинників, до яких відносять, зокрема, асоціації. Переносне вживання слова здебільшого ґрунтується на асоціаціях, які визначають загальну ознаку оказіонального перейменування. Семантико-асоціативні зв'язки є основою появи нового значення і нової номінації. З цього випливає, що метафора виникає внаслідок взаємодії двох понятійних систем.

Суть цієї взаємодії, за словами Л. Кравець, полягає в тому, що деякий об'єкт позамовної дійсності розглядається через вказівку на інший об'єкт позамовної дійсності, що передбачає їх зіставлення на основі відношень, які існують між ними в реальній дійсності або в уяві мовця. Отже, асоціюються дві різні категорії об'єктів. Відбувається актуалізація системи загальноприйнятих асоціацій допоміжного суб'єкта метафори і накладання її на систему асоціацій головного суб'єкта, внаслідок чого властивості головного суб'єкта розглядаються через властивості допоміжного. Отримані нові імплікації детермінує система імплікацій актуальних для конкретного випадку, вони не збігаються з системою загальноприйнятих асоціацій ні одного з суб'єктів метафоричної конструкції. Такий зв'язок утворює систему двох понять про один суб'єкт. У метафорі властивості об'єктів мають бути максимально віддалені, бо лише за такої умови можливий ефект [32, с.32]

Лінгвістичне пояснення цього механізму можна дати, спираючись на характер співвіднесення лексичної одиниці з об'єктами позамовної дійсності та природу лексичного значення слова. У процесі освоєння навколишнього світу людина прагне позначити назвами усе, що вона пізнала. Найменування об'єкта, поява слова є підсумковим етапом його пізнання. Тому кожне слово пов'язане з позамовною дійсністю, але не безпосередньо, а опосередковано – через поняття.

У значенні слова виділяють семантичні складові компоненти, які співвідносні з певними ознаками об'єктів денотативного простору, – семемами. Будівельним матеріалом семем є семи – елементарні значеннєві одиниці. Семи поєднуються в семемі шляхом накладання передаваних ними відношень. Найменшою одиницею змістової структури слова є сема – «смісловова одиниця; мінімальна, гранична, неділима складова частина лексичного значення» [55]. В аспекті семної структури слова виділяють архісему – родова інтегративна сема, яка співвідносна з поняттям про певний клас; диференційну сему –

виду сему, з допомогою якої розрізняють одиниці семантичного поля, та контекстуальні семи, які відображають різні асоціації, пов'язані з позначуваною.

Семи містять різнобічну інформацію про клас предметів, але можливість збагачення значення слова ознаками денотативного класу зберігається. В процесі метафоризації можуть брати участь будь-які семи, а деякі з них семи можуть навіть перебувати за межами лексикографічного опису слова. Це фіксують у випадку актуалізації асоціацій та конотацій, що виникають на основі усвідомлення внутрішньої форми найменування.

Метафоризація полягає в перенесенні актуалізованої семи з об'єкта первинного найменування на об'єкт вторинного найменування, що спричиняє зрушення початкового співвіднесення. Під час цього усталений зв'язок з об'єктом позамовної дійсності ослаблюється, але натомість з'являється новий ситуативний зв'язок. Будь-яка метафора одночасно зберігає усталене співвіднесення з об'єктом позамовної дійсності і має зв'язок з новим об'єктом. Такий подвійний зв'язок уможливує образне відображення навколишнього світу. Віднесеність до двох суб'єктів одночасно, тобто двоплановість, визначає якість метафори. У разі закріплення метафори у вторинній для неї номінативній функції семантична двоплановість зникає, метафора втрачає образність. Ознаки головного суб'єкта метафора формує через комплекс уявлень про допоміжний.

Дослідники наголошують, що межі метафоричного значення нечіткі, воно не може бути однозначно потрактоване, бо відсутні окремі компоненти структури (О. Тараненко, О. Селіванова, Л. Кравець). Необхідний для розуміння метафори контекст створює її вербалізований допоміжний суб'єкт. Мінімальним контекстом метафори є словосполучення або елементарне речення. Мінімальний контекст не тільки виявляє смисл метафори, а її денотацію.

Метафоризації підлягають всі семантико-граматичні класи слів. Проте більш сприятливою для цього є ідентифікувальна лексика. Метафоризація може відбуватися в межах однієї семантичної категорії або ж охоплювати різні типи повнозначних слів, тобто перехід із одного розряду лексики в інший.

Метафора, маючи потужне семантичне поле, в якому концентруються найвіддаленіші, часом несумісні, асоціації, постає цілісною нечленованою одиницею, яка може збагачуватися іншими компонентами. Розширення за рахунок інших компонентів відбувається у тому разі, коли метафора є суб'єктом повідомлення, а в реченні – підметом, виконуючи вторинну для неї номінативну функцію. За таких умов присудок узгоджується з фіктивним денотатом метафори, а означення відноситься до реального денотата. У всьому реченні відбувається семантичне узгодження.

1.4. Різновиди метафори

Ще в античні часи вчені помітили неоднорідність метафор та спробували класифікувати їх. Найвідомішою з давніх класифікацій є типологія, запропонована Арістотелем. Античний мислитель виокремив такі типи метафоричних перенесень: (1) із роду на вид, (2) із виду на рід, (3) із виду на вид, (4) за принципом пропорційної аналогії. Виділені типи метафоризації стали основою для створення нових класифікацій.

Дещо іншу класифікацію запропонував Квінтіліан, виокремивши перенесення (1) з істоти на неістоту, (2) з неістоти на істоту, (3) з істоти на істоту, (4) з неістоти на неістоту. Цей узагальнений поділ був деталізований наступниками. У сучасних класифікаціях у межах перенесення з неістоти на істоту викремлюють перенесення з неживої природи на людину та розрізняють підвиди: 1) атмосферне явище, стан навколишнього середовища → зовнішність людини, її психоемоційний стан; 2) погода, атмосферні явища → соціальні відносини, суспільно-політична ситуація, емоції, почуття людини; 3) камінь → характер, зовнішність людини; 4) небесне тіло → стан людини в суспільстві; 5) пора року, частина дня → вік людини. Також існує інший поділ перенесень: тварина → людина; рослина → людина; жива істота → нежива природа; фізичні характеристики предметів і речовин, фізичні процеси → людина; живі істоти → інтелектуальний, соціальний або емоційний план, фізичний стан людини; створені людиною предмети, речовини, матеріали → людина; міфічні істоти → людина; просторові характеристики → часові характеристики, характеристики людини і суспільства за морально-етичними ознаками [10, с.141-145].

Однією з найпопулярніших у сучасній науці є класифікація, в межах якої виділяють *антропоморфні, природоморфні, соціоморфні, артефактні різновиди*. Антропоморфна метафора полягає в зображенні об'єктів навколишнього світу за аналогією до людини: *сонце сміється, небо плаче, вітер гуляє*. Природоморфна метафора представляє світ, людину, різні сфери її діяльності за подібністю до живої і неживої природи. У межах цього різновиду виділяють зооморфну метафору, в основі якої – зображення навколишнього світу за подібністю до тварин: *голубка, ластівка, лань* (про дівчину, жінку) *сокіл* (про хлопця), *гадюка* (про недобру людину); фітоморфну метафору – уподібнення до рослин: *квіточка, калина* (про дівчину), *дуб* (про хлопця, чоловіка), *цвісти, квітнути* (бути молодим, здоровим); ландшафтну – уподібнення до елементів певної місцевості: *гора* (подолання труднощів, досягнення чогось). Соціоморфна метафора моделює світ за подібністю до різних сфер соціальної діяльності людини. У межах цього різновиду виокремлюють мілітарну: *життя – боротьба, слово – зброя*; родинності: *народ – сім'я, батьківщина – мати*; театральну: *життя – театр*. Артефактна метафора – це уподібнення

зображуваного до артефактів (предметів, створених людиною). До цього різновиду належать, зокрема, метафора механізму: *генератор ідей* (про людину), архітектурна метафора: *храм душі, храм науки* та ін.

Дж. Лакофф і М. Джонсон у праці «Метафори, якими ми живемо» виокремлюють три типи концептуальних метафор: структурні – «один концепт метафорично структурований у термінах іншого» [11, с. 35], орієнтаційні – організують систему концептів щодо іншої системи, більшість із них пов'язані з орієнтацією в просторі [Там само] та онтологічні – презентують події, діяльність, емоції, ідеї як матеріальні сутності [11, с.49].

За кількістю складників метафоричної конструкції розрізняють просту й розгорнуту метафори. Проста метафора виражена одним словом або словосполученням: *голубка, зіронька, ластівонька* (про людину), *циганське сонце* (про місяць), *оксамит неба* тощо. Розгорнута метафора представлена групою асоціативно пов'язаних слів: *Небо скуйовджене і розколосане // Дрантя спустило на темні бори* (В. Симоненко).

За функціональними параметрами виокремлюють концептуальну і художню метафори. Концептуальна метафора – «це стійке, зафіксоване в мовній і культурній традиції етносу, а отже і в мисленні людей, використання мовного знака одного концепту на позначення іншого, яке передбачає розуміння сутності позначуваного за аналогією до позначального» [32, с.43]. Ця метафора допомагає є засобом осмислення дійсності в культурі певного етносу [11, с.35].

Художня метафора характеризується образністю, експресивністю, багатозначністю, оригінальністю. Вона функціонує в сфері художньої літератури. Розрізняють індивідуально-авторські метафори та традиційні. Індивідуально-авторські метафори – це оригінальні, створені митцем, образні засоби. Традиційні метафори – це усталені мовні форми, здебільшого мають фольклорне походження.

1.5. Функції метафори в художньому тексті

Функції метафори здавна привертала увагу вчених. Давньоримський мислитель Цицерон писав, що історично метафора з'явилася з потреби називання, а згодом її почали вживати з естетичною метою: «Уживання слів у переносному значенні широко розповсюджене. Його породила необхідність... під тиском бідності й убогості словника, а потім уже краса і привабливість розширили сферу його застосування. Подібно до того, як одяг, спочатку винайдений для захисту від холоду, згодом почав використовуватися також для прикрашання тіла і як відзнака, так і метафоричні вислови, введені через нестачу слів, стали у великій кількості застосовуватися задля насолоди» [67, с.472]. У сучасній науці вчені виділяють різні функції метафори і називають неоднакову їх кількість.

Головною функцією, на думку багатьох учених, є *характеризувальна* функція, а вторинною – *номінативна*. На переконання інших дослідників, ключовими функціями метафори є *номінативна і експресивна*, у межах якої розрізняють *оцінну, зображальну, естетичну, евфемістичну і пояснювальну*. Ще інший погляд виявляється в тому, що виокремлюють когнітивну, комунікативну, прагматичну і естетичну функції, у кожній з яких виділяють підвиди.

Важливо взяти до уваги, що виконання тих чи тих функцій залежить від стилю. Наприклад, у художньому стилі основними функціями будуть естетична (метафора як краса тексту) й активізувальна (активізує увагу адресата), а пізнавальна функція здебільшого відходить на другий план. У науковому стилі провідними є пізнавальна та евристична функції, які дають змогу осмислити нове явище, спираючись на знання про інші аналогічні явища. У науковому стилі важливою є також аргументативна функція, яка виявляється в доведенні правильності висунутих тез і постулатів.

Проте у художньому тексті метафора може виконувати одночасно з естетичною функцією також когнітивну та комунікативну. У художніх текстах ці функції виявляються дещо інакше, ніж у нехудожніх. Це пов'язано із специфікою самої художньої літератури, із тими функціями, які вона виконує. Доведено, що художнім творам властиві артистична, пізнавальна, виховна, проповідницька, морально-етична функції, які активізують співвідносні функції метафори. Також у художніх творах виявляються естетична, пізнавальна та комунікативна функції метафори, але неоднаково у різних жанрах.

Головна функція, яку виконує метафора в художньому тексті, – естетична. Метафора є основним засобом творення образності, яка характеризує художню літературу, також надає тестам глибини, багатоплановості. Метафора розширює зміст слова, розкриває його глибину і багатогранність. В результаті метафоризації народжується словесний образ – «слово чи словосполучення, яке несе не тільки предметну, а й образну (художню) інформацію», тобто передає не лише логічну, а й конкретно-чуттєву, емоційно-оцінну інформацію [41, с.185]. Образ не тільки відображує, а й узагальнює дійсність, в одиничному, минулому, випадковому розкриває сутнісне, вічне. Через сукупність асоціацій образ виявляє авторське бачення описуваного і ставлення до нього. За допомогою образу митець творить іншу дійсність, що часто істотно відрізняється від об'єктивної реальності. Художній образ є результатом і мислення, і почуття. Автор художнього твору, використовуючи різні художні прийоми, серед яких і метафора, свідомо творить чуттєве багатство образу. Як результат – у читача виникають естетичні переживання: насолода красою слів; захоплення їх звучанням, переливами смислу; бажання повторювати текст,

вчитуватися в нього. За спостереженнями Л. Ставицької, «реалізуючи естетичні потенції у художньому тексті, слова разом з тим розсувають кордони матеріально-чуттєвої дійсності і можуть відкривати у цій дійсності невідомі мові смислові цінності, моделюють семантику можливих світів, що зрештою адекватні онтологічній сутності поезії як іншій, самоцінній реальності» [56,с.18]. Естетична функція метафори виявляється у зображальності та експресивності.

Когнітивна функція метафори виявляється у тому, метафора постає як образна форма раціональності, як засіб пізнання, як невід'ємний складник наукового мислення і наукового тексту, що характерно для науки. Проте художні тексти також виконують пізнавальну роль. Метафора є виявом здатності мислення знаходити подібність між несхожими об'єктами. Ця властивість реалізується у різних видах діяльності, в тому числі в науковій і художній творчості. У художньому творі виконання цієї функції метафори визначає специфіка образного мислення. Моделюючи образ, метафора передає основні ознаки зображуваного об'єкта, узагальнює і концентрує набутий досвід, а також орієнтує на можливі способи інтерпретації змодельованого об'єкта. Вона спроможна впливати на мислення і поведінку людей та викликати в їхній уяві аналогічні собі образи. На моделювальні можливості метафори вказував Х. Ортега-і-Гассет, їх описали у своїй праці Дж. Лакофф і М. Джонсон, ними активно послуговуються і в практичній діяльності (наприклад, нейро-лінгвістичне програмування). В художній творчості моделювальний потенціал метафори використовують з естетичною метою. З моделювальною функцією тісно пов'язана інструментальна, яку використовують тоді, коли необхідно за допомогою метафори спрямувати розгортання думки, підказати рішення. У тому разі, коли метафора представляє щось нове, до кінця не усвідомлене, робить припущення про сутність характеризованого об'єкта, констатують гіпотетичний різновид [32,с. 53].

Комунікативна функція метафори зумовлена явищем художньої (літературної) комунікації – функціонуванням мистецтва в суспільстві, в процесі якого воно виступає як специфічна естетична діяльність і засіб спілкування [32,с. 53]. Над цією проблемою працювали філософи, лінгвісти і літературознавці, серед них Г. Гегель, Х-Г. Гадамер, І. Кант, К. С. Станіславський, Я. Мукаржовський, Р. Якобсон, М. М. Бахтін, В. Ізер, Г. Р. Яусс, Ю. М. Лотман, У. Еко та ін. На думку дослідників, художня комунікація – це складний процес, вивчення якого залежить від поглядів дослідника, використовуваної методології, наукової парадигми, школи і концепції. «У процесі художньої комунікації відбувається інтелектуально-творча взаємодія між автором і читачем через посередництво художнього тексту, який має певну художню концепцію, виражає світогляд автора, містить

стійкі ціннісні орієнтири, відображає літературні норми епохи, напряду. Художня комунікація можлива лише за умови розуміння читачем смислу художнього тексту та його цінності. Важливими складниками цього процесу врахування історичного, культурного, соціального контексту, а також усвідомлення значення художнього тексту для розвитку суспільства, нації і цивілізації загалом» [32, с. 53].

Метафора передає інформацію в образній формі та доєднує читача до загальнолюдської і національної культури, вона є джерелом естетичної насолоди, відкриває шлях до співтворчості.

Художню комунікацію характеризують як деавтоматизовану і суб'єктивну. Обидві ці ознаки формуються за участю метафори.

Отже, художній текст як результат творчої роботи митця є природним середовищем функціонування метафори. У цьому середовищі повністю реалізується її можливості, властивість передавати численні відтінки змісту, призначення впливати на емоції і уяву читача, розширювати світогляд, доставляти естетичну насолоду, залучати до співтворчості тощо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Метафора є конструктивним елементом художнього твору, його невід'ємною частиною. Виразально-зображальні можливості метафори помітили ще в античні часи і відтоді цей феномен перебуває в полі зору вчених. У різний час і в різних концепціях метафору трактували неоднаково.

У загальному контексті художнього твору розуміємо метафору як троп або механізм мовлення, який полягає у вживанні слова, що позначає деякий клас об'єктів позамовної дійсності, для характеристики (рідше найменування) об'єкта, що належить до іншого класу, на основі відношень, які існують у реальній дійсності або в уяві мовця.

Метафору характеризує низка ознак, головними з яких є семантична двоплановість; дифузність значення; широка формально-граматична структура; необмежений образно-характеризувальний потенціал; образно-естетична експресивна маркованість; орієнтація на позицію предиката; характеризувальна функція; тісний зв'язок із контекстом.

Художню мову розуміємо як сукупність мовних засобів і правил їх організації, які діють у межах художнього тексту і сприяють реалізації естетичної функції мови. Специфічність художньої мови виявляється в образно-естетичному використанні загальноповживаних одиниць.

РОЗДІЛ 2

СЕМАНТИКО -ГРАМАТИЧНІ МОДЕЛІ МЕТАФОРИ У ТВОРАХ

М.ДОЧИНЦЯ

2.1. Граматичне вираження метафори

У художній мові метафора постає як результат мовотворчості і відбиває особливості мовостилю митця. Метафора – це не тільки образний засіб, а й різновид вторинної оказіональної номінації, а отже специфіку цього явища визначає лінгвістична природа слова, яке є засобом номінації, матеріалізації зафіксованих у свідомості людини об'єктів довкілля.

У художньому мовленні слово виконує різні функції. Як носій певного значення, воно входить у національно-мовну систему. Водночас воно може бути засобом творення художньо осмислених побудов. Саме цією різноплановістю і визначається образність слова. Слово є значущою мовною одиницею та має свою структуру, в якій наявні формальні змістові показники, пов'язані з його (слова) функціональними властивостями. Слово – це матеріально-ідеальне утворення, оскільки має матеріальну форму вираження, лексико-семантичне наповнення і пов'язане з предметом поазмовної дійсності. У процесі мовотворчості зв'язок формативу (матеріальної звукової оболонки) з предметом позамовної дійсності може порушитися. Це відбувається тоді, коли синтаксична функція слова як члена речення впливає на його семантичну характеристику. Здебільшого це фіксують у разі переносного вживання слова з метою образної характеристики позначуваного. Внаслідок цього виникають нові значення, змінюється семантичний обсяг мовної одиниці. Слово набуває додаткового емоційно-оцінного відтінку або значення, що підносить ступінь комунікативної і естетичної ефективності мовлення. Нові значення, зокрема й метафоричні, розвиваються на основі прямого номінативного значення, що становить сутність реального змісту слова [14, 164 с.; 32, с.53].

У художній мові особливо виразно відчутна взаємодія і взаємозумовленість усіх виражально-зображальних засобів: лексичних, фразеологічних, ритмомелодійних, словотвірних, морфологічних і граматичних. Особливе значення має врахування формально-граматичного аспекту, оскільки саме граматичні закони регулюють процеси мовотворчості у межах конкретної мови. Граматика, за образним висловом, - це «корсет мови», вона забезпечує збереження стійкості мовної системи в цілому. Це загальна будова мови, яка визначає процеси словозміни і словотворення, побудову словосполучень і речень чи більших, ніж речення, одиниць, в їх численних модифікаціях і комбінаціях. Граматична система – це категорії та явища формального рівня мови. З лексичною ж системою

граматика перебуває у суперечливих відношеннях, оскільки лексика «прагне до змін і розширення», а граматика – «до збереження сталості й незмінності» [51,с.111]. Така антиномія є рушійною силою у розвитку мови, це «виявляється у двох протилежних тенденціях: в утворенні і функціонуванні нових лексичних одиниць за традиційно існуючими граматичними моделями і у виникненні нових граматичних елементів на базі лексики» [Там само].

Специфіка взаємодії між лексичним і граматичним рівнями виявляється в поділі слів на частини мови. Наприклад, належність слова до певної частини мови вказує на наявність узагальненого значення, властивого всім словам цієї частини мови, а також на його граматичні особливості. Категоріальна належність слова не визначає метафоричні перетворення. Проте віднесеність слова до певної частини мови, до лексико-семантичної групи чи підгрупи в межах однієї частини мови та комплекс граматичних категорій значно впливають на сполучуваність слів, визначають можливі способи перетворення слова, а також специфіку вираження значення відносно певної частини мови. «Кожна метафора, як відомо, виникає на основі асоціативності лексичних значень, на основі несподіваної лексичної сполучуваності. Проте вона характеризується вибором конкретної синтаксичної форми, яка повертає різними сторонами метафоричний зміст, варіює його» [12,с.88].

Дослідження феномену метафори у прозі М. Дочинця передбачає аналіз мовних засобів, які формують і реалізують метафоричне значення. Оскільки метафора виникає у взаємодії слів, то в ході дослідження зосереджуємо увагу не лише на словах з переносним значенням, а й беремо до уваги мовні одиниці вищого рівня, в межах яких формується і реалізується метафоричне значення, а саме речення. Детальне вивчення потенціалу слова та семантичних змін, які відбуваються в межах мінімального поєднання слів під час метафоризації, проводимо також на основі словосполучень.

Серед синтаксичних конструкцій, в межах яких відбуваються метафоричні зміни, найпродуктивнішими є так:

1. Метафоричні словосполучення іменник + іменник:

- а) метафоричні конструкції прикладкового типу;
- б) метафоричні іменникові конструкції із залежним іменником у формі родового відмінка;
- в) іменниково-іменникові прийменникові метафоричні конструкції.

2. Метафоричні словосполучення іменник + прикметник:

- а) іменниково-прикметникові конструкції з іменником-метафорою;
- б) субстантивно-ад'єктивні конструкції з прикметником-метафорою.

3. Розгорнуті метафоричні комплекси із стрижневим дієсловом.

Рис.1 Грама­тичне вира­жен­ня мета­фори

До­да­мо, по­кли­каю­чись на О. Іщен­ко, що «У сво­їх ро­ма­нах М. До­чи­нець не ак­цен­тує на звичай­но­му іме­ні го­лов­но­го ге­роя, на­даю­чи пе­ре­ва­гу мета­фори­ч­ним та за­галь­ним на­звам (Віч­ник, Го­ря­нин, ста­рець, Віч­ний дід, Дідо-Все­відо, За­ча­ро­ва­ний Бро­д­ник світу, Служ­еб­ник са­ду та ін.), зав­дя­ки чо­му фі­ло­со­фсь­кі сен­тен­ції, ви­слов­ле­ні у чис­лен­них мо­но­ло­гах-спо­ві­дях, за­по­від­ях, по­ра­дах та на­ста­но­вах на­бу­ва­ють уні­вер­саль­но­го ха­рак­те­ру» [25,с.87].

Мовотворчість, у процесі якої мовні засоби не тільки реалізують свій усталений зміст, а й набувають нових естетичних значень, регулюють грама­тичні за­ко­ни за­галь­но­на­ці­о­наль­ної мо­ви. До­слід­жен­ня фор­маль­но-гра­ма­тич­но­го ви­ра­жен­ня мета­фори дає змо­гу ви­я­ви­ти струк­тур­ні осо­бли­во­сті сти­лю пи­сь­мен­ни­ка та про­сте­жи­ти се­ман­тич­ні про­це­си, що від­бу­ва­ю­ться в ме­жах кон­крет­них форм. Адже ви­ко­ри­стан­ня мит­цем пев­ної гра­ма­тич­ної форми у про­це­сі тво­рен­ня об­раз­но­сті є по­ка­з­ни­ком ідіо­лек­ту цьо­го пи­сь­мен­ни­ка, а то й ці­ло­го лі­те­ра­тур­но­го на­пря­му.

2.2. Метафоричні кон­струкції *іменник + іменник*

Зібраний матеріал показує, що іменник часто бере участь у метафоризаційних процесах. Метафоризаційний потенціал іменника визначають кілька чинників:

- абсо­лю­тне но­мін­атив­не значення цьо­го класу слів;
- се­ман­тич­на под­вій­ність;
- функ­ці­о­наль­на рух­ли­вість.

Іменник характеризує значення предметності, закладене в основний зміст цьо­го лек­си­ко-гра­ма­тич­но­го роз­ря­ду слів. Гра­ма­ти­сти І. Ви­хованець і К. Горо­денська

ззначають: «Назви конкретних предметів становлять у структурі мови сукупність непередикатних знаків. На противагу передикатним, тобто ознаковим, знакам (словом), непередикатні знаки (слова) є одиницями зі значенням речі (предмета). Семантичні ознаки непередикатних імен ґрунтуються на речовості (реальній предметності) позначуваних ними об'єктів. Відмінність між предметом, з одного боку, і ознакою, з іншого боку, становить базу для розрізнення непередикатних і передикатних імен. Непередикатне слово як знак предмета містить у собі сему (диференційну семантичну ознаку) «предметність (речовість)». Сема «предметність (власне-предметність» діаметрально протилежна граматичній предметності, невласне-предметності. Речове значення непередикатних імен зумовлює їхню специфічну «поведінку» у структурі речення, характерні зв'язки з іншими реченнєвими компонентами» [62, с. 47]. Серед іменників наявна значна група слів, що є власними назвами об'єктів позамовної дійсності. Поняттєвий центр іменників стійкий, що сприяє вільним лексичним зв'язкам. Іменникові лексеми мають повну семантичну структуру, в мовленні можуть реалізувати і предметний, і поняттєвий зміст, вживання їх може бути як референтне, так і нереферентне.

Названі властивості іменника визначають його стилістичне функціонування у мові художньої літератури. Слова з узагальненим предметним значенням є основою творення текстів розповідного та описового типу, з яких читач дістає необхідну інформацію про довкілля. Іменникові метафоричні конструкції М. Дочинець вживає з метою надання текстам опові-розповідного характеру, а також створення образності, виразності, фігуральності вислову: *маю що видобути зі споду душі* (1, с. 5), *скарб моєї душі й тіла* (1, с. 5), *поклик, який ти почув і розпізнав у хащі пустих голосів* (1, с. 6), *зелені плахти ялин нависали обабочи* (1, с. 16), *запримітив на узвишші табунець молодих берізок* (1, с. 29), *плащаниці ватри* (1, с. 55), *затаєний сповиток пам'яти* (1, с. 79). *пергамент повік* (1, с. 83), *паляниця сонця мого далекого дівчатства* (1, с. 83); *дзеркальце озера* (3, с. 6), *живе намисто пізнання* (3, с. 7), (про юність) *Моє кипуче ювенальне море, що весь час шукало нові живлючі струмки!* 3, с. 8), *кубелечко спокою* (3, с. 21) .

Високий потенціал сполучуваності іменника сприяє його входженню в різні синтаксичні конструкції. Іменник може сполучатися з іншим іменником, з дієсловом, з прикметником. Семантико-синтаксична сполучуваність іменника сприяє утворенню підрядних іменникових словосполучень.

Потрапляючи у відповідні контекстуальні умови, іменники можуть ставати основою метафоричних побудов. У таких випадках один з іменників має пряме значення, яке вияскравлює переносне значення іншого іменника: *Бо хіба ти не колосок терпіння* з

великого людського поля смирення? (1, с. 40), Так спліталось суцвіття розмови. Чин бесіди (3, с. 58). Тут, де не чути півнячого крику, починається держава трав (3, с. 83). Метафоризовані іменники у поєднанні з іншими частинами мови, а саме з прикметниками та дієсловами, утворюють розгорнуті метафоричні комплекси. Наприклад: *Перше, що спало мені на гадку, – вогонь сей живий! Він звивався з веселим тріском, пожадливо хапаючи мох і сіно, смачно облизуючи паличку, яка його спородила. Чмокав, попискував від насолоди, шемрав щось своє. Наче говорив до мене. І я, не володаючи собою, схилив голову, вклонився вогню, як живому челяднику* (1, с. 36), *Я хапав кожне слово, принесене вітром. І вони мали запах, ці слова. З них вилущувався якийсь прихований, потаємний зміст. Якась тривога, запліднена надією* (3, с. 58). Загалом іменникові метафоричні конструкції у стислій формі виражають глибокий зміст та допомагають передати красу природи і людини у їх гармонії. За словами О. А. Іщенко: «... У своїх романах М. Дочинець майстерно відтворює красу закарпатської природи. Його проза рясніє пейзажними замальовками гір, річок, лісів, луків тощо. Для письменника поняття «краса людини» й «краса природи» – взаємозумовлені. Він часто порівнює персонажів із природними явищами, щоб підкреслити фізичну досконалість і винятковість своїх героїв. Скажімо, у романі «Світован. Штудії під небесним шатром» наратор зауважує: «Я бачив, коли він, помолившись, лягає, і чув, як засинає, – вмить, як велика птиця, тихо склавши натружені крила і склепивши цупкі, неначе берестяні повіки» [25.с.57].

У романі «Діти папороті» природа представлена образами саду: *Сад обступив мене, мовчазний, але не чужий. Живий сад* (2, с. 22), лісу: *Ліс – страшна сила. Якщо не заважати, то він рушить у наступ на вільний простір і скоро візьме його в зелений полон* (2, с. 25), різних дерев, наприклад, дуба: *зелений вартовий мого двору* (2, с. 52), птахів: *Птахи якраз затягли свою вечірню месу* (2, с. 113) тощо. У творенні образів природи переважає антропоморфна метафора: *Високий день засинає стоячи в спекотному мареві достиглої тиші* (2, с. 62), *Земля дихала* (2, с. 113). Це, з одного боку, виявляє тяглість української традиції, закоріненої в фольклорі, а з другого – акцентує нерозривний зв'язок людини й природи: *А поки що я слухав траву, а вона слухала землю. Тим-то ми й діти землі. І діти трави* (2, с. 145). Думка про невіддільність людини від природи неодноразово звучить у романі.

Зв'язок людини й природи виявляється також у мові, як впливає зі слів Олиці – однієї з героїнь роману: *Для нашої первинної, ще трипільської, мови властиве строге чергування приголосних і голосних. Тоді слово «слово» звучало як «со-ло-во». З ним пов'язане слово «соловей» – ім'я найспівучішого птаха. Тому «слов'яни» – це ті, що не просто*

володіють словом, вони володіють солов'їною мовою – солов'яни. Українці називають свою мову солов'їною, а соловей є одним із символів України (2, с. 196). У метафоричній формі автор часто виражає думку про значення мови в житті соціуму, про красу і важливість слова: *Це зернята тисячолітніх засівів неписемної творчості правічної Карпатії, просіяні на ситі часу й побуту* (2, с. 116).

Іменникові метафоричні конструкції поділяємо на кілька семантичних груп:

I. Метафоричні перенесення з істоти на неістоту:

Я майже не потикався в похмурі сирі чрево хащі (1, с. 60), *Вливав росою ноги, руки, груди, твар і очі – і сонячні пальці ласкаво витирали моє тіло* (1, с. 141). *На виселку з кожної діри зорила на мене стоока тривога* (1, с. 116). *Я давно спостеріг звичай хмар бавитися із землею, дражнити її гримасами* (1, с. 163). *У тій билинці змішуються сльози неба із сіллю землі в живлющий сік* (1, с. 166). *Потепліло навіть безсоромне око місяця, що обливав берег ясним фіолетом* (1, с. 201). *Сніговий устил нестійкий, під ним шемрають струмочки – приховані жили землі* (1, с. 222), як пізнав віщування зорепаду, *мову ріки з берегами, бесіду вітру з пожухлою травою і потаємний смисл відлунку, що посилає скала скалі* (1, с. 228). *Крила тривоги принесли мене до заповітної кручі* (1, с. 249). *Може, червак страху й зневіри підточує їх; може, шашіль безнадії і змирення ...* (4, с. 471).

II. Метафоричні перенесення з істоти на істоту:

Знак, якщо там щось станеться, мені дадуть птиці. Сі невтомні діти неба давно вже стали моїми побратимами, моїми радниками (1, с. 109). *Сю нехитру, та хосенну науку несли мені на крильцях пернаті навчителі* (1, с. 110).

III. Метафоричні перенесення з неістоти на неістоту:

1) матеріальні об'єкти та їх властивості → поняття інтелектуальної, творчої або психічної сфери: *Втворюю скрипучі двері пам'яті в оту синю зиму...* (1, с. 84). *У прядиво влітається нитка співанки* (1, с. 84). *Перемінився за півроку і я – помалу скидав із себе шкаралуцу страхів і забобонів* (1, с. 142). *Бо молитва – се одяг для світу, лати для боротьби* (1, с. 142). *Золоті піщинки правди, які належить збирати й громадити у скарб* (1, с. 231). *Сповідь на перевалі духу* (3, с. 138). *...може, висушує їх безводдя любові і поїдає гніль непотрібності...* (4, с. 471). *Ніщо не вічне в цій ріці життя* (4, с. 471);

2) артефакти → об'єкти природи: *Вітрила крон гуділи, поривалися в різні боки, та, затиснуті горами, нікуди не відпливали. Їх котвиці навіки закорінені в сю віковічну твердь* (1, с. 111). *Гаряча пальяниця, як із потайної черіні, впливала на небесний горб, наливала живлющою ясністю чашу межигір'я* (1, с. 141), *...Той дивовижний*

чоловік увів мене в живу казку, відкрив переді мною зелений університет карпатського Марамороша (1, с. 164). Скоро мені належало навчитися читати й сю книгу лісу (1, с. 221), Ченці босоногого топталися на сухій глиці, а над ними могутніми банями здіймалися зелені храми смерек (1, с. 233). Нагаї дощу шмагали по наших вилицях і грудях, і я мимохить підсунувся під захисток образа (4, с. 465).

IV. Метафоричні перенесення з неістоти на істоту:

Кожен з тих першоходаків – жива книга, правда, з розумом, не засміченим книжністю (1, с. 193). Яка криниця людської мудрости точила звідти? (1, с. 226). Усі ми в Господа крихкі глиняні посудини, – шелестіли його посідані вуста. – Сенс лише в тім, чим наповнений єси (1, с. 239).

У творах М. Дочинця переважають метафори, утворені шляхом перенесення властивостей неістоти на істоту. Ці метафори автор творить з різною метою, але найчастіше для передавання внутрішнього стану людини, інтелектуальних або психоемоційних процесів, зображення явищ природи.

Іменникові метафоричні конструкції у граматичному аспекті також неоднорідні.

Іменникові метафоричні конструкції

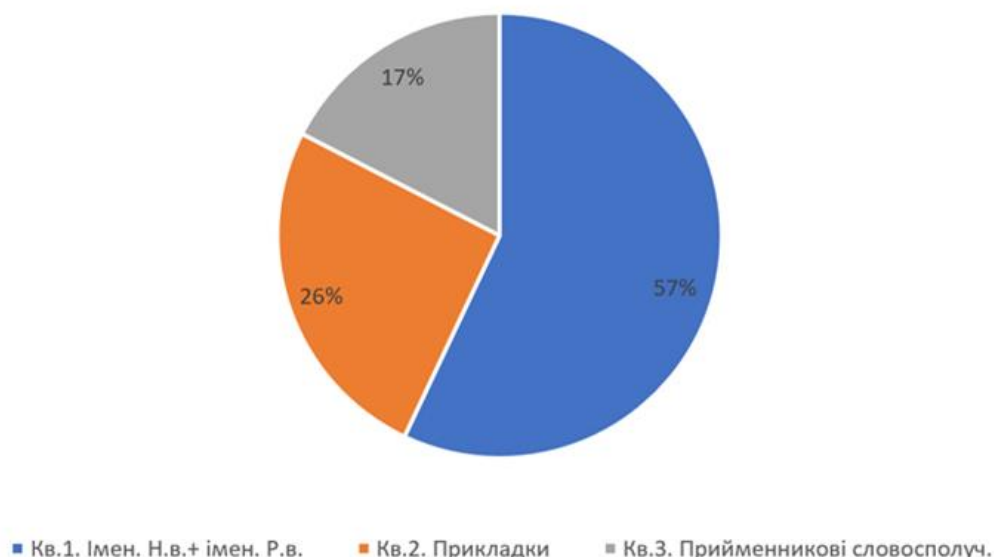

Рис.2 Іменникові метафоричні конструкції

Серед іменникових метафоричних конструкцій переважають словосполучення із залежним іменником у формі родового відмінка, численні також словосполучення прикладкового типу, рідше фіксуємо іменникові словосполучення із залежними іменниками з прийменниками.

2.2.1. Метафоричні конструкції, виражені прикладкою

Прикладка як різновид означення у мові художніх творів виконує функцію художнього означення, або епітета. Означальна функція сприяє метафоризації й успішно суміщається з нею. Прикладка не лише виражає ознаку предмета, а й дає йому другу назву, часто експресивно забарвлену: *І голова моя ще більше тяжіє з розмислу: яке я сипну зерно-слово на аркуш* (1 с. 5). *І не мала смілости нічна потолоч переступити той поріг-оберіг* (1, с. 45), *Хмари-пересмішники* (1, с. 163). *Море мерехтіло срібними лусочками, на його пружкому тілі сіріли родимки-острівці* (1, с. 302). *Бо жони-сороки вमितь рознесли поголос про мій хист* (1, с. 320)

Метафора у таких конструкціях – це не засіб дублювання номінації. Митець, метафоризуючи ідентифікувальну лексику, дає образну характеристику й емоційну оцінку особам та предметам, індивідуалізує їх, акцентує найтонші смислові нюанси. Часто в такий спосіб автор підкреслює пріоритет певного поняття або й категорії. Наприклад: *І от задзуміла друга бджола-посестра і, напившись з мого квіття, полетіла назад* (1, с. 100). *Чорний павук-недоля сплів свою сіть так хитро, так споро, що в один мент забрав від мене все – і Терку, і гімназію, і волю* (1, с. 118), *сплутана душа, що, як птиця-мрія, б'ється у сліпій своїй убогості, неутві та забобоні і вибухає помстою і жаданням справедливості* (1, с. 138). *Таких дерев-калік у лісі була тьма* (1, с. 142).

Тер зубами-жорнами кислувато-солодку ніздрювату плоть скиби, радіючи крихкій тверді горішків і насінин (3, с. 91), *Може, роси-сльози з віття посестер жили їх оголене коріння?!*(3, с. 94). *Слова-перли, слова-пахощі, не втомлені щоденним ужитком* (3, с. 140). *Як і ворон, сова, зозуля – це птиця-характерниця* (3, с. 162).

За допомогою метафоричних іменникових конструкцій прикладкового типу М. Дочинець творить образи морально-етичного, культурологічного плану. Для встановлення поглибленого змісту цих метафор часто потрібний ширший контекст: *І я зривав ті листки-лиця і пускав за водою, споряджаючи їх словами* (1, с. 61). *І тихо вплив у гущавінь другого берега, «зелений прокурор»-ліс прийняв мене в свої обійми* (1, с. 265).

Уживання метафоричних іменникових конструкцій прикладкового типу, які містять емоційно-експресивну характеристику зображуваного, допомагає авторові створити або підсилити ліричний струмінь у прозі.

2.2.2. Метафоричні іменникові конструкції із залежним іменником у родовому відмінку

Частотними в мові творів М. Дочинця є метафори, виражені іменниковими конструкціями із залежним іменником у родовому відмінку. Уживання цих мовних засобів

свідчить про досконалу конденсовану форму вислову з відчутною інтелектуальною домінантою. «Метафоричне словосполучення генітивної конструкції неминуче містить у собі смислове ядро, тобто виражає думку або ідею, підпорядковану авторському задуму. Кожен компонент метафоричного словосполучення виражає певну семантику, яка тією чи іншою мірою стосується всього речення або контексту, а в граматичному аспекті повністю залежить від родового відмінка» [49, с. 217].

Іменникові метафоричні конструкції із залежним іменником у формі родового відмінка належать до традиційних засобів образності. Вживання таких метафоричних конструкцій фіксують ще в літературі монументального стилю (напр., у проповідях Феодосія) та, значною мірою, у творах орнаментального стилю (напр., у проповідях Кирила Турівського). Водночас вживання цієї метафори було нерівномірним. За спостереженнями дослідників, впродовж XIX століття вона поступово набирала популярності, піком якої були приблизно 10-ті роки XX ст. [68]. У 20 – 30-х роках XX ст. продовжувалося активне вживання метафор такого типу в художній мові, зокрема в мові поезії.

Іменникові метафоричні конструкції із залежним іменником у формі родового відмінка, на думку Є. Куриловича та Е. Бенвеніста, утворилися внаслідок конденсації висловлювання та є результатом перетворень вихідних для них речень. У процесі трансформації речення у словосполучення обов'язковою умовою є відтворення головних семантико-синтаксичних компонентів – підмета і присудка. В іменниковій метафоричній конструкції із залежним іменником у формі родового відмінка присудок базового речення потрапляє в позицію опорного члена словосполучення (якщо присудок виражений дієсловом або прикметником, то відбувається перехід в іменник, або субстантивация); а суб'єктну семантику базового речення виражає іменник у формі залежного родового відмінка [31, с. 60]. Загалом «У первинному функціонуванні родовий відмінок являє собою внутрішньовідмінкову семантико-синтаксичну транспозицію називного і знахідного відмінків відповідно із суб'єктною та об'єктною функціями і водночас зовнішньою (частиномовну) формально-синтаксичну транспозицію в ад'єктивну сферу. Така транспозиція супроводжує перетворення речення з дієслівними або прикметниковими предикатами і суб'єктивним називним та об'єктивним знахідним на іменникове словосполучення з опорними віддієслівними й відприкметниковими іменниками і залежним родовим суб'єктно-атрибутивним та родовим об'єктно-атрибутивним» [62, с. 71].

У структурно-граматичному аспекті іменникові метафоричні конструкції із залежним іменником у формі родового відмінка є поєднанням головного компонента, тобто іменника у називному відмінку, та залежного, яким є іменник у родовому відмінку: *Бо хіба ти не колосок терпіння з великого людського поля смирення?* (1, с. 40). *Я довбаю сю землю, щоб бути разом із землею і її душею. Ся робота не неволить мене, а звільняє від темряви відчаю* (1, с. 107). *Радість мого задуму закипала в буриштинову смолу наміру* (4, с. 466).

Здебільшого категоріальна належність головного компонента визначає також формальну будову словосполучення, його змістово-смісловий аспект. Семантико-синтаксична валентність стрижневого іменника сприяє утворенню підрядних словосполучень, що характеризуються атрибутивними відношеннями. Важливу роль відіграє у загальній структурі словосполучення також залежний родовий відмінок. Цей відмінок має численні семантичні функції та різноманітне синтаксичне використання, в узагальненій, предметній формі передає ознаку реалії, названої іменником у називному відмінку, він синтаксично спеціалізований на означальній функції [62, с.72].

Метафоричні конструкції із залежним родовим відмінком також семантично неоднорідні, що зумовлено семантико-синтаксичною специфікою родового відмінка та особливостями взаємодії головного і залежного компонентів у межах однієї й тієї ж структури. Серед зафіксованих у творах М. Дочинця метафоричних конструкцій із іменником у формі родового відмінка переважають ті, що виникли на основі порівняльних речень: *Я вже не викрешував у собі щоденно вогонь терпіння, щоб перебути день, – він сам іскрив у пробудженій душі* (1, с. 82). *На палих гнилих дубах знаходив я і білі корали дивних ґрибів, із яких цвіркала пахуча водичка* (1, с. 162). *І перестаси перейматися злигоднями плоти, знову віднаходячи в корості інстинктів свою душу* (1, с. 258). *І вікова пелена часу розсувається* (1, с. 332). *Не так, як вони свої ланці несвободи, якими так радо діляться* (4, с. 46).

Специфіка метафоричних конструкцій із іменником у формі родового відмінка сприяє уведенню до їх складу прикметникових означень, що збільшує виражально-зображальний потенціал метафори: *Так і я колись найшов сю камінну криницю, пустельну темницю мого сум'ятного духу. Жива округина в лоні гір, піщинка в морській мушлі, – я викохував тут у собі перл безсмертної душі. Уполіджений світом і покинутий людьми, замкнений у кам'яній коморі Природи, – знайшов я свободу волі і радість ширяння духу* (1, с. 6). *Дзвонило на утренью, коли я збирався, – і з серця виснувалася павутина світлого жалю і зачепилася за шпичасту дзвіницю* (1, с. 196). *Тим часом світ перемелювали жорна*

безбарвного часу. Немилосердні жорна (1, с. 248). Той рівчак потягся до гаю, під кудлаті шапки сосон (4, с. 12). З висоти (чи низини) своїх років я вертаюся в ті дні світляці, що стали для мене живим намистом пізнання (3, с. 8). А потім ми лежали на ліловому простирадлі чебрецю під руїнами старезної каплиці (3, с. 46).

Вживання метафоричних конструкцій із іменником у формі родового відмінка дає змогу авторові у стислій формі передати широкий спектр думок і почуттів. Побудова таких метафоричних конструкцій передбачає ретельний добір слів, урахування їх змістових відтінків. Наявність у тексті метафор такого типу свідчить про конденсоване образне мовомислення, а використана у їх структурі традиційна поетична лексика надає викладу легкого ліричного колориту на загальному інтелектуальному тлі. Метафоричні конструкції з іменником у формі родового відмінка є однією з ознак ідіостилю М. Дочинця.

2.3. Метафоричні словосполучення *іменник + прикметник*

У мові творів М. Дочинця наявна порівняно невелика кількість метафор, виражених іменниково-прикметниковими словосполученнями. Особливістю цих конструкцій є те, що обидва слова (стрижневе – іменник, залежне – прикметник) можуть вживатися у переносному значенні. У разі переносного вживання стрижневого іменника можуть виникати два типи метафор – метафора-порівняння і метафора-загадка. У випадку переносного вживання прикметника з'являється метафоричний епітет.

Рис.3 Метафоричні словосполучення іменник + прикметник

Метафоричні іменниково-прикметникові конструкції, зафіксовані у творах М. Дочинця, складають загалом кількісно невелику групу. Серед них переважають метафора-загадки та метафоричні епітети.

2.3.1. Метафоричні іменниково-прикметникові словосполучення з метафоризованим іменником

В мові творів М. Дочинця зафіксовано кількісно невелику групу метафор, виражених іменниково-прикметниковими словосполученнями. Серед них: (про душу) *А котрийсь і зачерпне з сього мисленного каду́ба, і буде він йому непохибною радою на вітрах судьби* (1, с. 5). *Мертвооко за сим позирав із бездонної небесної криниці місяць* (1, с.44), *сонце вже підтирає небесну баню* (1, с. 67). Таку форму вираження мають два типи метафор – метафори-загадки і метафори-порівняння. Обидва типи зафіксовано у мові аналізованих творів, але в різному кількісному співвідношенні (переважають у творах митця метафори-загадки).

Джерелом метафор-загадок є ідентифікувальна лексика, що позначає об'єкти позамовної дійсності, які уже мають назву. Автор, вживаючи в переносному значенні цю лексику, прагне не тільки створити художній образ, а й індивідуалізувати його, дати йому емоційно-оцінну характеристику, акцентувати смислові нюанси. Наприклад: *У проникливому казанні отець Паїсій назвав наш маленький храмик піднебесним палацом, духовною теплицею, де кожен потребуючий зможе дістати душевне скріплення*(1, с. 239). *На когось ще мусив спиратися той сатанинський тюремний вавилон* (1, с. 279). *Мед – це солодке золото* (4, с. 440). *Я вдивлявся в мінливу прозелень плину вдень і в місячну бинду на плесі ріки вночі – і бачив золотаве туге перевесло, що поєднало береги. Цей міст стане серцем Мукачева, а Мукачево, побачене раз, воістину залишиться в серці кожного прибутнього* (4, с.463)

Виділені словосполучення належать до метафор-загадок, оскільки основний суб'єкт у їх структурі відсутній і може бути встановлений лише з контексту всього речення. У художні тексти ці конструкції введені відразу у номінативній функції, яка для метафор є вторинною. У текстах вони виконують щонайменше дві функції – номінативну і характеризувальну, яка полягає у вираженні оцінності.

Метафоризація ідентифікувальної лексики дає змогу митцю в лаконічній формі схарактеризувати конкретну реалію. Водночас це сприяє актуалізації творчої уяви читача та новим інтерпретаціям. Тракткування такої метафори може бути різним, оскільки ознаки допоміжного суб'єкта не вербалізовані, але все ж обмеженим. Це зумовлено специфікою основного суб'єкта метафори – в метафоризованому слові актуалізуються лише ті ознаки, які можуть бути віднесені до основного суб'єкта.

Здебільшого у метафорах-загадках залежний прикметник сприяє виявленню метафоричного значення, але не розкриває предметну співвіднесеність метафори. Реальний

об'єкт метафори може бути встановлений лише з контексту речення або й ширшого фрагмента.

У метафорах-порівняннях, які також виникають внаслідок метафоризації ідентифікувальної лексики, реальний об'єкт метафори інакше пов'язаний із мінімальним контекстом. Наприклад: *А по небесній пелені писали блискавиці, кресали громи між грудастими верхами і зсипали на хащу тріскучі дощі, тверді й холодні, як град* (1, с. 111). У метафорах такого типу предметне співвіднесення виявляють залежні відносні прикметники, оскільки вони мають денотативне значення, тобто співвідносні з відповідними об'єктами довкілля (наприклад, небом). До того ж денотати цих прикметників – це реальні денотати метафор.

М. Дочинець обмежено користується метафоричними іменниково-прикметниковими конструкціями з метафоризованим стрижевим іменником, що можна пояснити специфікою прози та прагненням митця до максимальної ясності, чіткості вислову.

2.3.2. Іменниково-прикметникові конструкції з метафоризованим прикметником

Прикметник має великий метафоризаційний та виражально-зображальний потенціал. У системі частин мови прикметник характеризує світ найрізноманітніших ознак і об'єктів позамовної дійсності та їх відношень. «Типовим є визначення прикметника як частини мови, що виражає ознаку предмета безпосередньо або через його стосунок до інших предметів чи явищ. При цьому вказують, що предмет може мати різні ознаки, тобто поняття ознаки, передаване прикметником, поширюється на найрізноманітніші значення: а) колір (*зелений, жовтий, синій*); б) розмір (*великий, малий*); в) зовнішні і внутрішні властивості істот (*гарний, тендітний, сміливий, хоробрий, добрий, кмітливий*); г) смак (*солодкий, гіркий, кислий*); г) матеріал (*камінний, цегляний, залізний, мідний*); д) стосунок до простору (*далекий, близький, гірський, сільський, приміський*); е) стосунок до часу (*завтрашній, прийдешний, вчорашній, ранній, пізній*); є) належність (*материн, батьків, братів, сестрин*); ж) стосунок до дії, процесу чи стану (*благальний, копіювальний, повчальний*) і т. ін. З цього переліку стає очевидним, що прикметник охоплює різні ознаки: одні з них виступають власне-ознаками, інші – ознаками граматичного характеру, які тільки в певній синтаксичній позиції набувають таких семантичних і морфологічних властивостей» [62, с. 124]. Ознака є постійною невід'ємною особливістю предмета. Тому прикметник при вираженні ознаки за допомогою синтаксично залежних граматичних категорій роду, числа й відмінка передає також її статичність. У науці прийнято вважати, що поняття про ознаку, яка лежить в основі інваріантного лексичного значення прикметника, є

наслідком ізолюючої абстракції, тобто мисленнєвої операції, що полягає у відокремленні ознаки від її носія [Там само]. Номінуючи таку абстрактну ознаку, прикметник реалізує її тільки через семантичний зміст іншого слова, яке має предметну співвіднесеність. А це означає, що прикметник функціонує тільки у зв'язку з іменником – без іменника, вербалізованого чи невербалізованого, немає прикметника» [Там само]. З цього випливає, що значення прикметника відносно, зумовлене багатьма чинниками. Сполучаючись з іменником, прикметник виступає показником існування об'єкта позамовної дійсності, названого іменником, його кваліфікатором. Він звужує і конкретизує предметність іменника через свою атрибутивну семантику.

Функціональні особливості прикметника, зумовлені властивим йому категоріальним значенням, визначають належність цього класу слів до розряду семантичних предикатів. Предикатні слова характеризуються моносемністю та смисловою визначеністю [62, с.45,123-124]. Такі семантичні ознаки предикатних слів сприяють їх широкому застосуванню в мові художньої літератури як засобів образного вираження думки. Використовуючи прикметники як семантичні предикати, митець може дати повну категоріальну характеристику об'єктам позамовної дійсності, об'єктивно відтворити реалію довкілля. Проте навколишній світ може бути відображений і через призму суб'єктивних асоціацій. Таке суб'єктивне світосприймання позначається і на називанні ознак предметів, позначених іменниками. Наприклад: *Тернова ніч спускалася з кам'яних крижів, лягала під мої двері і, як вірний пес, сторожила мою халабуду до рана* (1, с. 95)

Завдяки метафоризації виражальний потенціал прикметника значно зростає. Розвиваючи переносно-образні значення цього класу слів, митець прагне розкрити характер зображуваної реалії, подати «картинний» образ дійсності. Метафоризовані прикметники під пером майстра стають не лише засобом зображення, а й пізнання позамовного простору, тому що метафора претендує на проникнення в саму сутність предмета. Художня цінність виписаного образу, його довершеність значною мірою залежить від того, наскільки митцеві вдалося проникнути в цю сутність, розкрити її з нового, несподіваного боку.

Вживання метафоризованих прикметників у мові творів М. Дочинця високомайстерне. Автор ретельно добирає слова, щоб максимально точно схарактеризувати позначуване: *Ця сила і краса гострих, замашних, терпких, загадкових слів, які я всотував на вулицях, за скромними столами, в полі і в церкві* (3, с. 142), *він виштовхнув язиком кругленькі тихі слова* (4, с. 180). Естетичний смак митця виявляється в прагненні до художньо досконалого вислову, якого досягає через суворий добір слів у процесі творення

художніх образів: *І той, як завжди, скупо наточуючи безбарвні слова (бо барви беріг для своїх дощечок і полотен), повідав мені дивний переказ* (4, с. 33). *Ми наче пливли в тих сивих сувоях, що свіжили нам лиця* (3, с. 40).

Загалом вживання прикметників у переносному значенні – це ефективний засіб створення образності, який М. Дочинець застосовує з майстерністю віртуоза: він не переобтяжує ними текст, а вживає ощадливо, виважено.

Семантичні процеси, які відбуваються під час метафоризації ознакових слів, визначають два принципи:

принцип руху від більш конкретного до більш абстрактного;

принцип антропо(зоо)морфізму.

Метафоризація прикметників у творах М. Дочинця протікає за цими загальними принципами розширення предметної сфери застосування ознакових слів. Наприклад: *Воно, молоде сонце, було ще нестигле, не сліпуче – очима можна було напитися його трунку на весь день* (1, с. 141). *Біля струмка я зірвав жмутик квітів. Вони майоріли здаля – ці живі іскринки в зеленому мареві розімлілого луку* (3, с. 47).

Прикметники за характером ознаки, наявної у предметі, поділяються на семантико-граматичні групи. Визначальними у цьому поділі є міра і спосіб виявлення ознаки. «До розряду якісних належать безпосередні, прямі, закладені в самій суті предметів ознаки, здатні, як правило, виявлятися з різною мірою або інтенсивністю (...).

Відносні прикметники виражають незмінні, сталі щодо міри вияву ознаки предметів і обов'язково через відношення їх до інших предметів або дій» [10, с. 274-275].

Метафоризації підлягають слова обох семантико-граматичних груп. Процес метафоризації зводиться в цих групах до присвоєння об'єкту позамовної дійсності ознак, які стосуються іншого класу об'єктів. Наприклад: *Обіч тріццала вузька річечка, вже інша тут – рухлива, гостра, гірська. Кидала через зубате каміння перлову піну* (3, с. 42).

Метафоризовані якісні прикметники виражають ознаку, яка для предмета не є постійною, прямою, а приписуваною, принесеною, перехідною.

Відносні прикметники мають відмінні від якісних семантичні й граматичні характеристики. Відносні прикметники виражають незмінні щодо міри й інтенсивності прояву ознаки, які характеризують предмет з погляду відношень його до інших об'єктів позамовної дійсності або до дій. Морфологічних засобів вираження міри ознаки відносні прикметники не мають. Проте це не заважає їм бути лексичною основою розвитку якісних значень. Поява таких значень стає можливою у разі сполучення відносного прикметника з іменниками іншого лексичного ряду [62, с. 125].

Виразально-зображальні можливості прикметників посилює ампліфікація. Це нечасте явище у текстах М. Дочинця, проте ефективно. Наприклад: *Бо хіба ти не колосок терпіння з великого людського поля смирення?* (1, с. 40) *Зі струнких і дзвінкх, наче литих із бронзи, словесних рядів, вилущувалися істини, що ставали опорою, стовпцями для моєї хиткої свідомості* (4, с. 288). Вживаючи поряд переважно два метафоризовані прикметники, автор різнобічно характеризує предмет, позначуваний іменником. М. Дочинець нанизує художні означення з тонким художнім тактом: у його текстах відсутні багаточленні ряди прикметників.

Отже, метафоризація прикметників у творах М. Дочинця є продуктивним способом творення образності. Художні означення, а саме в такій функції виступають прикметники в мові художніх творів, сприяють асоціативно-образному відтворенню дійсності. Митець, використовуючи прикметники як засоби образного вираження думки, увиразнює, індивідуалізує образ, дає йому містку характеристику.

Процес розширення змістового обсягу ознакових слів за рахунок виникнення у них переносно-образних значень визначають загальні принципи: перехід від більш конкретного до більш абстрактного та антропо(зоо)морфізація. Розвиток переносно-образних значень проходить у обох семантико-граматичних групах прикметників і полягає у присвоєнні об'єкту позамовної дійсності ознак, які стосуються іншого класу об'єктів. У процесі метафоризації відбувається порушення семантичної валентності, а це, в свою чергу, сприяє створенню семантичних зв'язків у межах субстантивно-ад'єктивного словосполучення між словами, не зв'язаними у мові в умовах нормативної сполучуваності. Метафоризовані якісні прикметники, залишаючись у межах своєї семантико-граматичної групи, виражають приписувану, принесену ознаку, а не безпосередню, пряму. Відносні ж прикметники у процесі метафоризації набувають ознак якісного прикметника.

Виразальні можливості метафоризованих прикметників підсилює такий стилістичний прийом, як ампліфікація. Отже, категоріальні семантичні особливості прикметника та його означальна функція не тільки не виключають метафоризації, а є сприятливими чинниками в її проходженні.

2.4. Розгорнуті метафоричні комплекси із стрижневим дієсловом

Автори «Теоретичної морфології української мови» наголошують: «Дієслово є центральною частиною мови передусім тому, що воно як основний клас ознакових слів найчіткіше протиставляється іменникові – класові слів на позначення предметів. Центральну позицію дієслово посідає і щодо інших класів ознакових слів – прикметника,

числівника та прислівника. Вона зумовлена його семантичними функціями, морфологічними категоріями та синтаксичним вживанням» [8, с. 217]. До сказаного додамо, що дієслівна лексика має великий виражально-зображальний потенціал, який реалізується в певних контекстуальних умовах. Спільною ознакою слів, що належать до цього лексико-граматичного розряду, є вираження динамічної ознаки, семантичні особливості якої передають граматичні категорії виду, стану, способу, часу, особи, а також роду і числа. Головна дієслівна лексико-граматична ознака визначає цей клас слів як основний засіб створення динамізму художньої структури. Письменники, відтворюючи рухливість навколишнього світу, широко вживають дієслівну лексику: *Вирушили ми раннього рана, і коли ввійшли в молоді кольчинські жита, сонце вже чесало колос. Парна мряка розсілася полем, і з-під неї, як з-під теплої вовни, озивалися перепелиці. Ми наче пливли в тих сивих сувоях, що свіжили нам лица. Йшли легкома: старий із напівпорожнім вицвілим наплічком, я – з речами за пазухою* (3, с. 39 – 40).

Виражально-зображальні можливості лексики визначає взаємодія її семантичних і граматичних властивостей. Виявляється це в граматичних категоріях тієї чи тієї частини мови. Граматичні категорії дієслова характеризують динамічну ознаку в її розгортанні, становленні чи результаті у різних часових площинах, обмеженості-необмеженості, реальності-ірреальності вияву, відношенні цієї ознаки до діяча і об'єкта. Матеріальними виразниками граматичних категорій є граматичні форми. Так, до складу дієслівної парадигми входить ряд форм особи, числа, способу, стану, виду, часу. Проте не кожна дієслівна лексема має у своєму складі всі ці форми. Наприклад, дієслова на позначення процесів і станів, характерних для неживої природи та рослинного світу, вживаються тільки в 3-й особі множини, але у разі метафоричного переосмислення вони можуть бути і в 1-й та 2-й особах однини або множини.

Значний виражально-зображальний потенціал дієслова дає змогу письменникам передавати в оригінальній формі своє ідейно-філософське і художньо-естетичне ставлення до зображуваного, викликати в читача естетичну насолоду. Семантичний потенціал окремого дієслова може повністю реалізуватися тільки у сполученні з іншими словами в їх певних формах. Численні синтаксичні функції дієслова, його роль у реченні як головного члена зумовлюють появу широкого спектру значень цього класу слів. Дієслово сприяє появі в реченні ряду позицій, які можуть або мають заповнюватися іншими залежними елементами. Тому розгортання метафори в тексті можливе лише за участі дієслова. Художнє мовомислення письменника проникає в глибини семантики і знаходить виражально-зображальні можливості в усталених, загальноживаних словах.

Реалізація цього потенціалу відбувається шляхом уведення лексеми у відповідний контекст, де кожен семантичний складник вступає в асоціативно-образний зв'язок з семантичними елементами інших слів. Такі процеси здебільшого характеризують порушення усталеної сполучуваності на граматичному рівні: *Тиша замохнатилася, загула, і я теж заснув* (3, с. 28). *Бо слово написано не вичахає, не обертається в земний тлін, як ті, що виводять його* (1, с. 3). *І коли сіємо в душі своїй світлі і добрі думки – вони проростають бажаним жнивом* (1, с. 333). *Зорі холодними списками кололи очі* (1, с. 50). *Цвіркун нам тяв на гусельцях свою нескінченну нуту* (1, с. 201). У наведених прикладах слова *тиша, слово, думки, зорі, цвіркун* набувають поетично-образного значення у сполученні з дієсловами, які у такому контексті виконують характеризувальну функцію. Динамічно-процесуальні ознаки для вказаних іменників є перенесеними, метафоричними.

Іменникові та дієслівні лексеми, сполучаючись з іншими повнозначними і службовими словами, можуть набувати нових значень, виконувати нові для них функції образного вираження думки. Тому в процесі аналізу метафоричної конструкції та встановлення її значення враховуємо широкий контекст, який виходить за межі сполучення двох слів. Виразально-зображальні можливості компонентів метафори найповніше реалізуються у складних синтаксичних конструкціях, тому значення окремих метафор може бути визначене тільки в розгорнутому контексті: *Мені було дуже самотньо і тоскно в такі години. Тоді я розмовляв з вогнем, і він, мій вірний цимбора, гарячими язиками шепотів щось заспокійливе. Я вслухався в оту бесіду, розгадував живу натуру вогню, вирівнюючи за нею і стрій своєї душі* (1, с. 40). *Ліс похрипував сухаринами, покашлював заглушеними в ломаччі джерелами, стогнав здавленими вітроломом грудьми. Ліс був не страшний, ліс був хворий. Се я збаг тоді в тривожній темряві — і осмуга жалю здавила серце* (1, с. 51).

У творах М. Дочинця часто фіксуємо метафори, які ґрунтуються на динамічній дієслівній ознаці. Дієслівний контекст додає виразності образному слову. Митець часто вкладає основний зміст у дієслово-предикат: *Я хапав кожне слово, принесене вітром. І вони мали запах, ці слова. З них вилуцувався якийсь прихований, потаємний зміст. Якесь тривога, запліднена надією. Тут не так розмовляли, як у місті, де словеса цебеніли нудно, як вода з несправного крана. А спілкування зчаста було просто даниною етиці і заповненням незручних пауз. Тут слова лягали ваговито, густо. І хоч добиралися нібито легко, зате з чинною ретельністю. Так спліталася суцвіття розмови. Чин бесіди* (3, с. 58).

У творенні дієслівних метафор, зафіксованих у мові творів М. Дочинця, простежуються певні закономірності. На основі їх аналізу виділяємо найтиповіші метафоричні перенесення.

- I. Фізичні дії, стан живої істоти, процес → явище природи, тобто метафоричні перенесення, в основі яких лежить принцип антропо(зоо)морфізації: *Лікує доктор, а виліковує Природа. Вона шепче мені, вона говорить з моїм духом* (1, с. 77). *Смереки здвигали мохнатими плечима, гуділи оголені дуби, сонливо поскрипували ясени* (1, с. 204). *Людям ще й не снилися машини, а флора вже придумала собі найхитріші механізми, аби вижити, аби утвердити свій рід на землі* (1, с. 165). *Модрини одягали смарагдові сарафани і підступали одна до одної, ховали звірів* (1, с. 264). *Ліс дихав нам в обличчя могутніми зеленими грудьми* (3, с. 46).
- II. Фізичні дії або стан живої істоти → інтелектуальний або емоційний план, фізичний стан людини: *Я не мав практики жити осібно, і нудьга, присмукток нерідко заповзали в душу. Точила жура за близькими людьми, за попереднім світом, за собою – молодим і безжурним. І я топив журу й гризоти в солоній воді* (1, с. 98). *Я спрагло пив «живу воду» отцівської думки й досвіду, вирівнював у тому чеснотливому товаристві свій кострубатий характер* (1, с. 240). *Ці одробини спогадів – про нього. Про того, хто різьбив тоді мою душу* (3, с. 8).
- III. Метафоричні переноси процесуальних ознак з неістоти на людину, її психічний стан: *Бо в тяжку годину він сам ставав тим каменем. Каменем терпіння. І ніякі громи і блискавки доли не могли зрушити його й розколоти* (1, с. 333). *Радість мого задуму закипала в бурштинову смолу наміру* (4, с. 466).

У поєднанні з іменниками дієслова впорядковують виклад думок, пов'язаних з діяльністю людини, з різними процесами тощо. Дієслово у поєднанні з іменником у формі називного відмінка утворює предикативний центр речення. Як головний носій валентності в реченні, дієслово відкриває синтаксичні позиції в реченні, визначає кількість залежних компонентів та їх семантичні функції. Синтаксична залежність іменникових лексем пояснюється зокрема тим, що реалізація процесуальної ознаки, носіями якої є дієслова, безпосередньо чи опосередковано пов'язана з відповідними предметами, виразниками яких є іменники. На цій характерній семантичній функції дієслів акцентують І. Вихованець і К. Городенська: «Другою семантичною функцією

дієслівних предикатів, за якою вони відрізняються від інших типів предикатів, є їхня активна організаційна роль у семантично елементарному реченні. Предикати, як відомо, визначають кількість непередикатних іменників та їхні семантичні функції. Але дієслівні предикати дії сполучаються з найбільшою кількістю непередикатних іменників. Це стосується переважно тих із них, які виражені дієсловами руху й переміщення, а також конкретної фізичної дії» [62,с. 217]. Семантичний обсяг дієслів, їх валентний потенціал відкривають невичерпні можливості для створення найрізноманітніших метафор як в семантичному, так і в граматичному аспекті, а також для розгортання метафори через залучення у сферу своєї дії інших членів речення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У творах М. Дочинця зафіксовано метафоричні конструкції трьох типів: метафоричні словосполучення іменник + іменник, у межах яких виокремлені як найпродуктивніші метафоричні конструкції прикладкового типу і метафоричні іменникові конструкції із залежним іменником у формі родового відмінка; метафоричні словосполучення іменник + прикметник, серед яких наявні іменниково-прикметникові конструкції з іменником-метафорою та іменниково-прикметникові конструкції з прикметником-метафорою, а також розгорнуті метафоричні комплекси зі стрижневим дієсловом різного ступеня складності.

Найуживанішими засобами створення образності в мові творів М. Дочинця є метафоричні іменникові конструкції із залежним іменником у формі родового відмінка та розгорнуті метафоричні комплекси зі стрижневим дієсловом. Такий факт дає підстави стверджувати, що граматичні характеристики іменника й дієслова є сприятливими чинниками у процесах метафоризації. За допомогою згаданих метафор автор передає ідейно-філософське осмислення зображуваного, творить розгорнуті динамічні картини. Стилїстичні можливості метафор, виражених іменниковими та дієслівними конструкціями, підсилюють метонімії, епітети, порівняння та інші тропи, що мають різне морфологічне вираження.

Загалом метафора є важливим конструктивним елементом художніх текстів митця та ефективним засобом створення образності.

ВИСНОВКИ

Метафора – це спосіб перетворення слова з метою увиразнення думки. Традиційно метафору трактували як троп, що полягає в перенесенні ознак одного предмета на інший за подібністю. У сучасній лінгвістиці її розуміють як механізм мови та засіб пізнання світу, ефективний інструмент мислення. Тривале вивчення метафори спричинилося до появи великої кількості теорій, інколи діаметрально протилежних. У ХХ ст. інтенсивний розвиток науки та розширення сфери використання метафори зумовили переосмислення її природи. Тепер це явище пояснюють як когнітивний феномен, образну форму раціональності.

Характерними ознаками метафори є семантична двоплановість; дифузність значення; широка формально-граматична структура; необмежений образно-характеризувальний потенціал; образно-естетична експресивна маркованість; орієнтація на позицію предиката; характеризувальна функція; тісний зв'язок із контекстом.

Основна сфера функціонування метафори – мова художньої літератури, що є особливим різновидом національної мови, в якому виявляється творчий потенціал загальномовної системи. У процесі творчості митець трансформує мовні засоби, насамперед їх семантику, з метою якнайточнішого вираження думки, створення уявлюваного образу, виявлення власної оригінальності. Метафора, як один із способів перетворення слова, сутнісно пов'язана з мовою художньої літератури, вона є важливою ознакою індивідуального стилю будь-якого письменника.

У художній мові М. Дочинця метафора як ефективний конструктивний елемент тексту виконує численні функції, основні з яких – характеризувальна, зображальна, естетична, емоційно-оцінна, комунікативна, стилетвірна.

Результати семантико-граматичного аналізу метафор, зафіксованих у творах М. Дочинця, засвідчують, що цей образний засіб є органічним елементом художніх текстів митця. За його допомогою автор реалізує ключові ідеї твору. Метафора також увиразнює художній текст, сприяє художній комунікації автора з читачем, дає змогу показати нові грані описуваного.

Зафіксовані метафори мають три основні форми вираження: словосполучення *іменник + іменник*, словосполучення *іменник + прикметник* та *розгорнуті метафоричні комплекси із стрижневим дієсловом*. Найбільшу групу становлять метафори, виражені словосполученням *іменник + іменник*, серед яких переважають метафоричні іменникові конструкції із залежним іменником у формі родового відмінка. Помітною є також група *розгорнутих метафоричних комплексів із стрижневим*

дієсловом. Порівняно невелику групу складають *метафоричні іменниково-прикметникові конструкції*, у межах яких найчисленніші метафори-загадки та метафоричні епітети. На підставі кількісних даних та семантико-граматичного аналізу зафіксованих метафор встановлено, що семантико-граматичні характеристики іменника й дієслова є сприятливими чинниками у процесах метафоризації.

Метафора виявляє загальні стильові ознаки мови художніх творів М. Дочинця:

- значна кількість іменникових конструкцій із залежним іменником у формі родового відмінка свідчить про описовість викладу, конденсоване мовомислення, а також про його інтелектуалістичність. Вживання метафори у такій граматичній формі вказує на зв'язок образного мовомислення митця з літературною традицією. Інверсовані іменники в формі родового відмінка надають викладу риторичного колориту;

- невелика кількість метафор-загадок (метафоризований іменник у формі називного відмінка) сприяє ясності, доступності й чіткості художніх висловів;

- обмежене вживання метафор-прикладок допомагає дотримуватися безпристрасності викладу;

- метафоричні епітети дають змогу індивідуалізувати образи, надати їм глибшого звучання;

- автор уникає нанизування художніх означень, проте вдається до згущеного вживання іменникових метафоричних конструкцій із залежним іменником у формі родового відмінка;

- образності й динамічності надають текстам розгорнуті метафоричні комплекси із стрижневим дієсловом.

М. Дочинець в описах природи найчастіше вдається до антропоморфних метафор, що цілком відповідає літературній традиції, проте в інших випадках широко вживає природоморфні та артефактні метафори.

На підставі аналізу семантико-граматичної будови метафори встановили, що ключовими чинниками метафоризаційного процесу є загальні категоріальні властивості, семантичні особливості та функціональний потенціал певного лексико-граматичного класу слів. Граматичні характеристики слова визначають можливі способи перетворення слова та специфіку вираження значення у зв'язку з певною частиною мови.

Встановлена специфіка семантико-граматичної структури метафор, зафіксованих у мові творів М. Дочинця, відбиває загальну специфіку метафори як засобу образності та механізму мови. Дослідження семантико-граматичної структури метафори має значні перспективи, оскільки дає змогу з'ясувати особливості взаємодії плану змісту і плану

вираження в процесі творення і реалізації значення, а також виявляє важливі аспекти художнього мовомислення.

ХУДОЖНІ ДЖЕРЕЛА

1. Дочинець М. «Вічник» <https://balka-book.com/ua/>
2. Дочинець М. «Діти папороті» <https://balka-book.com/ua/>
3. Дочинець М. «Світован» <https://balka-book.com/ua/>
4. Дочинець М. «Криничар. Діяруш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» <https://www.ukrlib.com.ua/>

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ажнюк Б. М. Мовні явища як етнокультурна цілісність / Б. М. Ажнюк // О. О. Потєбня і проблеми сучасної філології. – К. : Наук. думка, 1991. – С. 26-43.
2. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. : [за ред. М. Зубрицької]. – Львів : Літопис, 2001. – 832 с.
3. Арістотель. Поетика (пер.Б.Тена). - К.: Мистецтво, 1967. - 134 с, с.79-80; https://shron1.chtyvo.org.ua/Aristotle/Poetyka_vyd_1967.pdf
4. Балабан О. О. Метафора як семантична універсалія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол наук: спец. 10.02.15 – загальне мовознавство / О. О. Балабан. – Донецьк, 2006. – 20 с.
5. Бацевич Ф. С. Філософія мови : Історія лінгвофілософських учень : [підручн.] / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ “Академія”, 2008. – 240 с.
6. Бойко Н. «Згорають очі слів, згорають слів повіки» (образний потенціал соматизмів у поетичній картині світу Миколи Вінграновського. // Культура слова, 2022, 1 (96). С. 165 – 175.
7. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : [монографія] / Н. І. Бойко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. – 552 с.
8. Вихованець І.Р. Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови; за ред. І.Р.Вихованця. – Київ: Пульсари, 2004. – 398 с., С. 217
9. Голобородько К. Ю. Лінгвістичний статус концепту / К. Ю. Голобородько // Лінгвістика : [зб. наук. праць]. – Луганськ, ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка” 2003. – Вип. 1. – С. 16 – 21.
10. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова : підручник, за ред Грищенко А.П. Київ : Вища школа, 1997. 493 с.; с.141-145
11. Дж. Лакофф і М. Джонсон у праці «Метафори, якими ми живемо» М.: Едиториал УРСС, 2004. 256 с.;
12. Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. - К.: Наукова думка, 1982. – 210 с., 88
13. Єрмоленко С.Я. Мислеобраз мова в художній прозі Ліни Костенко. //Культура слова, 2023, 1 (98). С. 27 – 41.

14. Єрмоленко С.Я. Мовно-естетичні знаки української культури. К.: Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.;
15. Єрмоленко С.Я. Фольклор і літературна мова. К.: Наукова думка, 1987. 245 с
16. Єфремов С. О. Історія українського письменства / С. О. Єфремов. – К. : “Феміна”, 1995. – 688 с.
17. Єщенко Т. А. Метафора в українській поезії 90-х років ХХ ст. : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Т. А. Єщенко – Донецьк, 2001. – 337 с.
18. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
19. Жоль К.К. Мысль. Слово. Метфора: Проблемы семантики в философском освещении. - К.: Наук. думка, 1984. - 303 с. С. 101
20. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Т. 1. –Д. : ДНУ, 2012. – 402 с.
21. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Т. 2. –Д. : ДНУ, 2012. – 350 с.
22. Зборовська Н. В. Код української літератури : Проект психоісторії новітньої української літератури : [монографія] / Н. В. Зборовська. – К. : Академвидав, 2006. – 504 с.
23. Іващенко В. Л. Науковий концепт і наукове поняття : проблема диференціації / В. Л. Іващенко // Українська мова. – 2005. – №3. – С.62 – 76.
24. Іващенко В. Л. Науковий концепт і наукове поняття : проблема диференціації / В. Л. Іващенко // Українська мова. – 2005. – №3. – С.62 – 76.
25. Іщенко О. А. Проза Мирослава Дочинця: проблематика і поетика : дисертація доктора філософії : 035 Філологія. Київ, 2020. 238 с. С.87
26. Карпіловська Є. Ігрова стихія в сучасній українській мовотворчості / Є. Карпіловська // Лінгвістичні студії. – Донецьк, 2004. – Вип. 12. – С. 244 – 247.
27. Карпіловська Є. Сучасна українська словотворчість та її відображення в неологічних словниках / Є. Карпіловська // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2004. – Ч.1. Вип. 34. – С. 174 – 181.
28. Кіс Т. Є. Еволюція художньої метафори: лінгвокультурний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Т. Є Кіс. – Чернівці, 2001. – 224 с.
29. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу / В. І. Кононенко. – К. – Івано-Франківськ : “Плай”, 2004. – 248 с.

30. Космеда Т. Концепти *дума, думка* в українському мовленні крізь призму аксіологічної прагмалінгвістики / Т. Космеда // Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол. – 2004. – Вип. 34. – Ч. I. – С. 367 – 371.
31. Кравець Л.В. Генітивна метафора як елемент текстової структури // Українська мова, 2005. №1. С. 60 – 71., С.60].
32. Кравець Л.В. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст.: монографія. Київ, ВЦ «Академія», 2012. 416 с.; С.10-11
33. Кравець Л. В. Проблема тексту в сучасних лінгвістичних дослідженнях / Л. В. Кравець // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) : [за ред. Л. І. Мацько]. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 18 – 26.
34. Лисенко Н.О. Метафора і символ у поетичному ідіостилі Тодося Осмачки : дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Харківський національний ун-т ім.В.Н.Каразіна. Х., 2003. 191 с.
35. Лисиченко Л. А. Багатозначність у лексико-семантичній системі : структурний, семантичний, когнітивний аспекти / Л. А. Лисиченко. – Харків : “Основа”, 2008. – 272 с.
36. Лисиченко Л. А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу / Л. А. Лисиченко. – Харків : “Основа”, 2009. – 192 с.
37. Лісничий Д. В. Метафора з дендронімним компонентом у поетичних творах першої половини ХХ ст. (семантико-функціональний та лексикографічний аспекти) : [монографія] / Д. В. Лісничий. – К. : ТОВ “ВБ “Аванпет-Прим”, 2008. – 408 с.
38. Маленко О. О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну) / О. О. Маленко – Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2010. – 488 с.
39. Мацько Л.І. Стиль як основне поняття стилістики / Українське мовознавство. - 1990. - Вип.17.- С. 29-35
40. Мацько Л. І., Мацько О. М. МЗ6 Риторика: Навч. посіб. — 2-ге вид., стер. — К.: Вища шк., 2006. —311 с.
41. Мацько Л. І. Стилістика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с: с. 185

42. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : [навч. посібник] / Л. І. Мацько. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 607 с.
43. Мойсієнко А. К. Мова як світ світів. Поетика текстових структур / А. К. Мойсієнко. – Умань : Софія, 2008. – 280 с.
44. Ортега-и-Гассет Хосе. "Дегуманізація мистецтва" и другие работы. - М.: Радуга, 1991. - 638 с, с. 495
45. Поліщук Я. О. Література як геокультурний проект : [монографія] / Я. О. Поліщук. – К. : ВЦ "Академія", 2008. – 304 с.
46. Потебня А.А. Из записок по теории словесности. - Харьков: Изд. М.В. Потебни, 1905. - 640 с, с. 207
47. Потебня А.А. Мысль и язык. - К.: Синто, 1993. - 191 с., с.162
48. Потебня О.О. Естетика і поетика слова: збірник. К.: Мистецтво, 1985.
49. Пустовіт Л.О. Словник української поезії другої половини ХХ ст. - Дисертація доктора філологічних наук: 10.02.02. - К., 1993. - 290 с, с. 217
50. Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини ХХ ст. : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.02 / Пустовіт Любов Омелянівна. – К., 1993. – 290 с.
51. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики / АН УРСР Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні. - К.: Наук. думка, 1988. 240 с, с.111
52. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : [монографія] / О. Селіванова. – К. – Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
53. Селіванова О. О. Міфологемна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови) / О. О. Селіванова. // Мовознавство. – 2006. – №6. – С. 41 – 51.
54. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
55. Сема - <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
56. Ставицька Л. О. Естетика слова в українській поезії (10 – 30 рр. ХХ ст.) / Ставицька Л. О. – К. : Правда Ярославичів, 2000. – 156 с . с.18
57. Степаненко М. І. Історія, граматики, поетика українського слова / М. І. Степаненко. – Полтава : АСМІ, 2008. – 342 с.

58. Сукаленко Т. М. Метафоричне вираження концепту ЖІНКА в українській мові : [монографія] / Т. М. Сукаленко. – К. : Інститут української мови : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – 240 с.
59. Сjuta Г.М. Лінгвосвіт поезії авторів Нью-Йоркської групи: монографія. К.: Ін-т укр. мови НАН України : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2010. 164 с
60. Тараненко О.О. Полісемантичний паралелізм і явище семантичної аналогії / АН УРСР Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. - К.: Наукова думка, 1980. 114 с
61. Тараненко О. О. Полісемічний паралелізм і явище семантичної аналогії : [монографія] / О. О. Тараненко. – К. : Наук. думка, 1980. – 114 с.
62. Теоретична морфологія української мови, с. 71
63. Тимошенко Ю. В. Метафора в структурі художньої свідомості: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Ю. В. Тимошенко. – К., 2001. – 177 с.
64. Тищенко О. М. Метафора Євгена Маланюка : Семантико-функціональний аспект : [монографія] / О. М. Тищенко. – К., 2004. – 304с.
65. Українська мова і європейський лінгвокультурний контекст (Збірник наукових праць). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. – 360 с.
66. Франко І.Я. Зібрання творч.: У 50-ти томах. К.: Наукова думка, 1976-1989.,Т. 33,С. 273-274
67. Цицерон М. Т. Три трактата об ораторском искусстве / Цицерон М. Т. – М. : Наука, 1972. – с.472: 472
68. Чижевський Д. І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму) / Д. І. Чижевський. – Тернопіль : МПП “Презент”, за участю ТОВ “Феміна”, 1994. – 480 с.
69. Чижевський Д. І. Порівняльна історія слов’янських літератур: у двох книгах / Д. І. Чижевський. – К. : ВЦ “Академія”, 2005. – 288с.
70. Чонка Т., Берегсасі А. Екзистенційна сутність роману Мирослава Дочинця «Бранець Чорного лісу» // Том 2 № 2 (2023): Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica с.151 - 165
71. Шевченко Л.І. Вербалізація української ментальності в просторі часу і культури: символіка живого одухотвореного світу - http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2002_6_4

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:

Магістерська робота_Косько Віктор.docx

Ким подано:

Наталка Лібак

Дата перевірки:

2024-05-22 09:37:09

Дата звіту:

2024-05-22 10:01:17

Ким перевірено:

I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:

56

Кількість слів:

15948

Схожість 8%	Збіг: 46 джерела	Вилучено: 0 джерела
Інтернет: 46 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 1%	Кількість: 29 джерела	Перефразовано: 195 слова
Цитування 8%	Цитування: 34	Всього використано слів: 1325
Включення 0%	Кількість: 0 включення	Всього використано слів: 0
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 1 слова